

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
[www.philosophical-research.org]

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Α. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΚΥΚΛΟΣ ΚΣΤ'
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2012 - 2013

Το Ελληνικό Κάλλος και η Ευρωπαϊκή Αθλιότητα

της Ύπαρξης

Έρευνες στη Φιλοσοφική Θεμελίωση των Πολιτισμών

10^ο Σεμινάριο

ΕΓΚΛΗΜΑ, ΤΙΜΩΡΙΑ ΚΑΙ ΛΥΤΡΩΣΗ

I

Ελληνική Μορφή

Ατομική ελευθερία, εθνική ανεξαρτησία, δημοκρατία και κοινωνική δικαιοσύνη συναπαρτίζουν στην ολοκλήρωση της ανθρώπινης ύπαρξης και επομένως στην αξίωση του κάθε ανθρώπου ένα αδιαίρετο όλο.

Ατομική ελευθερία είναι η ανεμπόδιστη καλλιέργεια των εγγενών δυνατοτήτων κάθε ανθρώπου, η μεταμόρφωσή τους σε ενεργές ικανότητες, η ακώλυτη άσκηση των ικανοτήτων σε αποτελεσματική δράση, επιτυχή ενέργεια και ωφέλιμο έργο. Αυτή η ανεμπόδιστη ενέργεια των δυνάμεων του ατόμου είναι η ικανοποίηση της φύσης του και η χαρά της αριστείας του.

Αυτή η ίδια αλληλουχία που ορίζει την ατομική ελευθερία στην ουσία της ως προϋπόθεση πραγματικής ευδαιμονίας για τον άνθρωπο, συνιστά και την κοινωνική δικαιοσύνη όταν θεωρείται σε ένα σύστημα ατόμων. Κοινωνική δικαιοσύνη συμβαίνει όταν η άσκηση της ανεμπόδιστης ενέργειας του ενός δεν συγκρούεται με την άσκηση της ανεμπόδιστης ενέργειας του άλλου. Ο εναρμονισμός αυτός επιτυγχάνεται γιατί το κάθε άτομο έχει την μοναδικότητά του και τον δικό του συνεπακόλουθα δρόμο πλήρωσης της ιδιαίτερης φύσης του.

Εθνική ανεξαρτησία είναι η συνθήκη που εξασφαλίζει στα άτομα ενός συστήματος την ανεπηρέαστη από εξωτερικούς παράγοντες ελευθερία τους στην επιδίωξη της ικανοποίησης της ύπαρξής τους για την οποία είναι φτιαγμένοι και προωρισμένοι.

Και τέλος δημοκρατία είναι η πολιτειακή δομή που εξασφαλίζει στα άτομα ενός συστήματος την ανεπηρέαστη από εσωτερικούς παράγοντες ελευθερία τους στην ίδια επιδίωξη.

Να γιατί και οι τέσσερες αυτές αρχές πάνε μαζί.

Και αντίστροφα. Το έλλειμμα ή η απουσία οποιασδήποτε από αυτές συνεπάγεται στην ουσία αναγκαία αντίστοιχο και ανάλογο έλλειμμα ή απουσία των άλλων.

II

Το Έγκλημα

Το οποίο παρατηρούμε στην παρούσα κατάσταση της χώρας μας.

Η εθνική ανεξαρτησία και κυριαρχία ποδοπατήθηκε από το άθλιο καθεστώς κατοχής. Η χώρα έγινε προτεκτοράτο της Γερμανίας από τους πιθηκικούς θαλαμηπόλους του Ευρωπαϊσμού.

Η δημοκρατία εξευτελίστηκε από την δοσιλογική Κυβέρνηση Quisling. Το Μωρό Κοινοβούλιο πλειοψηφικά αποχαυνώθηκε εις στάνη άλαλων κτηνών.

Η κοινωνική δικαιοσύνη βιάζεται ασελγέστατα υπέρ της φεουδαρχικής ολιγαρχίας της χώρας.

Οι ατομικές ελευθερίες εκμηδενίστηκαν. Η δημιουργικότητα τιμωρείται. Κλοιός καθεστωτικών σκύλων υλακτεί στα κεντρικά μέσα προπαγάνδας. Στα χαλκεία προστίθενται και τα δημοσκοπικά γραφεία.

Η προδοσία και δολιότητα περίσσευσε στο Καθεστώς.

Το Κράτος δεν επιτελεί τον σκοπό του υπέρ των συμφερόντων των πολιτών.

III

Επανάσταση

Η κοινωνία του λαού στέκεται απέναντι στο καθεστώς του κράτους και στο κράτος του καθεστώτος.

Αποσύρει την νομιμοποίηση από το έκτρομα.

Αναλαμβάνει πλήρη την αναφαίρετη δικαιοδοτική της και θεσμοποιό ύπατη αρμοδιότητα.

Αποπτύει το ολέθριο καθεστώς της υποτέλειας.

Δεν συνεργάζεται με την Κυβέρνηση Quisling της απάτης.

Κηρύσσει εχθρά την οικονομική ολιγαρχία.

Αποτάσσεται και αναθεματίζει τον Ευρωπαϊσμό ως άθλιο φονταμενταλισμό.

Δεν νομίζει το αντεθνικό νόμισμα της ευρωλαγνείας.

Αποσεΐει όλα τα παντοειδή ξένα βάρη από τους ώμους της.

Γυρίζει στις ρίζες της, και πίνει Ελληνισμό στις πηγές του για να δυναμώσει.

IV

Τιμωρία

Ως εδώ.

Την ώρα του βαθύτατου σκοταδιού ήγγικε η νέα αυγή.

Η μνηστηροφονία επίκειται.

V

Αναγέννηση

Και οι σάλπιγγες θα σαλπίσουν την νίκη.

Θα αναγεννηθούμε σε ελευθερία, σε ανεξαρτησία, σε δημοκρατία
και σε δικαιοσύνη.

Θα αναγεννηθούμε σε Ελληνισμό.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ, ΠΟΛΥΒΙΟΣ
ΚΑΙ Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ

Μέρος Α΄

ΗΓΕΜΟΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ: ΑΘΗΝΑΙΚΗ «ΑΡΧΗ»

Γιατί Έγινε ο Πελοποννησιακός Πόλεμος

και

Γιατί Ηττήθηκε η Αθήνα

Το έργο του Θουκυδίδη είναι όντως μάθημα εσαεί υψηλής στρατηγικής, όπως ο ίδιος με Ελληνική «αλαζονεία» διεκήρυξε. (Με «Ελληνική αλαζονεία» εννοώ βέβαια την επίγνωση της σταθερής ενίδρουσης στην τάξη της πραγματικότητας, τη σιγουριά της νόησης του όντος ότι είναι ον-εν-όντι και φανέρωσις του νόμου του όντος).

«Όσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὐθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει. κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρήμα ἀκούειν ξύγκηται» (I, 22, 4).

[«Όσοι δε θα θελήσουν να μελετήσουν την καθαρή και διαρθρωμένη αλήθεια και αυτών που συνέβησαν [κατά τον πόλεμο αυτό] και των μελλόντων οποτεδήποτε, τα οποία θα είναι κατά την ανθρώπινη φύση πάλι τέτοια και παραπλήσια, αυτοί θα έχουν επαρκή βάση να κρίνουν τα γραφόμενά μου ωφέλιμα. Γιατί αυτά έχουν συνταχθεί να είναι κτήμα για πάντα μάλλον παρά κατόρθωμα της στιγμής»].

Ο Θουκυδίδης αναφέρεται ότι είχε δάσκαλο στη φιλοσοφία τον Αναξαγόρα (Μερκελλίνος, *ίος Θουκυδίδου*, 22 - σε μικρή ηλικία πριν την εξορία του Αναξαγόρα, ~450 π.Χ., αφού ο Θουκυδίδης μπορεί να γεννήθηκε σίγουρα πριν το 455 π.Χ. και πιθανώτατα τουλάχιστον καμμιά δεκαετία νωρίτερα – ή μετά το 450 π.Χ. στην Μ. Ασία, ίσως στην Λάμψακο όπου διέμενε ο Αναξαγόρας και δημιούργησε Σχολή. «Διδασκαλία» «ακρόασις , «ήκουσε» σημαίνει ότι μελέτησε και δια προσωπικής επαφής ε γνώρισε και επηρεάστηκε από τον «Δάσκαλο) και όντως το ύφος και ο τρόπος σκέψης του απηχούν την Αναξαγόρειο θεωρία του Νου. Ο Αναξαγόρας παρέσχε την ιδεολογική βάση του Αθηναϊκού imperium. Στις

πολιτικές και ρητορικές μελέτες του ο Θουκυδίδης λέγεται ότι εσπούδασε παρά τον Αντιφώντα [*loc.cit.* στον «*ίο*» του Μαρκελλίνου. Επίσης, *Vita Thucydidis Anonymi*, §2· Ερμογένης, *Περὶ ἰδεῶν*, II p. 496· ο Καικίλιος (fr. 99 Ofenloch, FHG iii 332) «Θουκυδίδου τοῦ συγγραφέως καθηγητὴν τεκμαίρεται γεγονέναι (sc. τον Αντιφῶντα) ἐξ ὧν ἐπαινεῖται παρ' αὐτῶ (sc. τῷ Θουκυδίδει, VIII, 68) ὁ Αντιφών». Ο Φώτιος (*ιβλιοθήκη*, 259) αναφέρει τη θέση αυτή του Καικίλιου χωρίς να μνημονεύει ότι είναι συμπέρασμα από τον έπαινο του Θουκυδίδου προς τον Αντιφώντα, και το λογικό και αναμενόμενο είναι ότι ο Καικίλιος θα χρησιμοποίησε το σχετικό «εὐλόγιον» ως πρόσθετη στήριξη της «μαθητείας» του Θουκυδίδη στον Αντιφώντα. Cf. επίσης *Suda* s.v. Αντιφών (3=1) και Θουκυδίδης], τον ιδύνοντα νου της Ολιγαρχικής Επανάστασης του 411 π.Χ.

Ο Θουκυδίδης θεωρεί τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ως το μεγαλύτερο και σημαντικότερο γεγονός της παγκόσμιας πολεμικής ιστορίας μέχρι τότε. Κατά τον 27ετή αυτόν πόλεμο συνεπλάκησαν η Ηγεμονία των Αθηνών και η Συμμαχία της Σπάρτης σε έναν διπολικό αγώνα μέχρι τελικής αποφασιστικής νίκης του ενός μέρους και καθολικής πτώσεως του άλλου. Και όντως η ιστορία του Ελληνισμού σημαδεύτηκε καθοριστικά από αυτόν και την έκβασή του.

Για την αιτία του Πολέμου ο Θουκυδίδης είναι σαφής. Την διαδηλώνει ευθύς εναρχόμενος της ιστορίας του. Επισημαίνει πρώτα από όλα όπως είπα ότι ο Πελοποννησιακός πόλεμος ήταν μέγας και αξιολογότερος των παρελθουσών πολεμικών συρράξεων της ανθρωπότητας (I, 1-22). Συνοψίζει τους λόγους που τον έκαναν τον ίδιο να καταλάβει το μέγεθος του επικείμενου Πολέμου ήδη κατά την έκρηξή του

(I, 1). Μας πληροφορεί επίσης ότι κατά τη διάρκειά του συνέβη ιδιαίτερη τροπή των καιρών με συρροή μειζόνων φυσικών φαινομένων και καταστροφών, περιλαμβανομένου του Μεγάλου Λοιμού που αποδεκάτισε εκτεταμένο τμήμα Ελληνικών και άλλων χωρών (I, 23). Ο κοινωνικός ιστός διεσπάσθη, θρησκευτικοί και φυλετικοί και εθνικοί, ακόμη και οικογενειακοί δεσμοί διερράγησαν, η «πίστις», εμπιστοσύνη, έμεινε κενός λόγος απέναντι στους συνεχώς μεταβαλλόμενους συνδυασμούς συμφερόντων, ως αποτέλεσμα αυτού του Πολέμου (I, 23· III 82-84· cf. VII, 57, 1). Και αμέσως μετά ταύτα ο Θουκυδίδης φανερώνει την αληθή αιτία του πολέμου, πέρα από τις περιστάσεις, αφορμές και προφάσεις που οδήγησαν σε αυτόν. I, 22, 4-6:

«ἤρξαντο δὲ αὐτοῦ Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννήσιοι λύσαντες τὰς τριακοντούτεις σπονδὰς αἰ αὐτοῖς ἐγένοντο μετὰ Εὐβοίας ἄλωσιν. δι' ὃ τι δ' ἔλυσαν, τὰς αἰτίας προὔγραψα πρῶτον καὶ τὰς διαφοράς, τοῦ μή τινα ζητῆσαι ποτε ἐξ ὅτου τοσοῦτος πόλεμος τοῖς Ἑλλησι κατέστη. τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ, τοὺς Ἀθηναίους ἡγοῦμαι μεγάλους γιγνομένους καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀναγκάσαι ἐς τὸ πολεμεῖν· αἱ δ' ἐς τὸ φανερόν λεγόμεναι αἰτίαι αἰδ' ἦσαν ἑκατέρων, ἀφ' ὧν λύσαντες τὰς σπονδὰς ἐς τὸν πόλεμον κατέστησαν».

Και συνεχίζει με την διήγηση των αιτιάσεων, αλληλοκατηγοριών και διαφορών που ωδήγησαν στον Πόλεμο. Αλλά πριν κατέστησε σαφές ποιος είναι ο πραγματικός λόγος για τον οποίο έγινε ο Πόλεμος. Η αληθέστατη αιτία [«αληθέστατη πρόφασις», «πρό-φασις» (προ-φαίνω) είναι για τον Θουκυδίδη και η πραγματική αιτία και η φαινομένη πρόφαση, προ-φανερώσεις και οντολογικές και φαινομενικές], που ελάχιστα διατυπώνεται, που δεν διαδηλώνεται, δεν λέγεται [«αφανεστάτη λόγῳ], είναι ο φόβος που προκλήθηκε στην Σπάρτη από την αυξανόμενη Δύναμη των Αθηνών.

Οι κατηγορίες («αιτία») που απέδιδαν οι αντίπαλοι ο ένας στον άλλο για την έναρξη των εχθροπραξιών, επεξηγούνται στη συνέχεια.

1) Αφενός τα Κερκυραϊκά, δηλαδή η παρέμβαση της Αθήνας στην Σφαίρα Επιρροής της Κορίνθου στη Δυτική Ελλάδα και κατά την εμπορική οδό, σε κομβικό σημείο της οικονομικής αρτηρίας προς Ιταλία και Δύση (I 24-55).

2) Αφετέρου τα Ποτειδαϊκά, ήτοι η αντίστροφη στρατηγική ανάμειξη της Κορίνθου στη σφαίρα επιρροής των Αθηνών (συγκεκριμένα στην Χαλκιδική), στην Αθηναϊκή ηγεμονία, στην «Αρχή», όπου το ζήτημα περιπλέκεται από το ότι η Ποτειδαία ήταν ορινθιακή αποικία (I 56-61).

3) Οι Αιγινήτες υποστήριζαν ότι δεν είναι ελεύθεροι όπως θα έπρεπε σύμφωνα με τις Τριακοντούτεις Σπονδές, αλλά ότι η Αθηναϊκή Δύναμη τους περιορίζει ελέγχουσα την οικονομική δράση σε όλο το Imperium από τον Εύξεινο Πόντο δια του Αιγαίου μέχρι την Ανατολική Μεσόγειο (I, 62, 2).

4) Το Μεγαρικό Ψήφισμα. Οι Αθηναίοι αποφάσισαν τον οικονομικό αποκλεισμό των Μεγάρων (Δωρικής πόλης) από την οικονομική σφαίρα του Αθηναϊκού Imperium. Έκλεισαν για τα Μέγαρα τις αγορές της Ηγεμονίας και αυτής της Αττικής στραγγαλίζοντας οικονομικά τα Μέγαρα (I, 62, 4).

Έχοντας περιγράψει την αληθή αιτία αφενός και τις αλληλοαιτιάσεις και αφορμές αφετέρου, ο Θουκυδίδης προβαίνει σε εξιστόρηση και ανάλυση (δια των δημηγοριών) των πολιτικών των διαφόρων πόλεων-κρατών (I 67-87). Και καταλήγει εκεί όπου ξεκίνησε, στην αληθή αιτία του πολέμου (I 88):

«έψηφίσαντο δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὰς σπονδὰς λελύσθαι καὶ πολεμητέα εἶναι, οὐ τοσοῦτον τῶν ξυμμάχων πεισθέντες τοῖς λόγοις ὅσον φοβούμενοι τοὺς Ἀθηναίους μὴ ἐπὶ μείζον δυνηθῶσιν, ὀρῶντες αὐτοῖς τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ὑποχείρια ἤδη ὄντα».

Όχι διότι πείσθησαν από τους Συμμάχους τους για τα πληγωμένα δίκαια ή τα ζημιωμένα συμφέροντά τους, αλλά επειδή φοβήθηκαν την ανοδική δυναμική του Αθηναϊκού Imperium, γι αυτό έκριναν ότι οι Σπονδές είχαν λυθεί, οι Συνθήκες παραβιασθεί, και ότι έπρεπε να γίνει Πόλεμος.

Η δομή του Θουκυδίδειου Λόγου είναι μια επιβλητική μορφή, ισχυρή και εναρμόνιος όπως ενός κλασσικού γλυπτού, σαν τον Δορυφόρο του Πολυκλείτου ή ένα αρχιτεκτόνημα όπως ο Παρθενώνας.

Αφού διεγνώσθη η πραγματική, ενεργός αιτία του πολέμου και αυτή είναι ο φόβος της Σπάρτης για την ανερχόμενη Δύναμη της Αθηναϊκής Αρχής (του Αθηναϊκού Imperium), η ανάλυση ακολούθως περιγράφει την οικοδόμηση της Αθηναϊκής Δύναμης. Είναι η ιστορία της περίφημης Πεντηκονταετίας από την οριστική νίκη επί των Περσών μέχρι την έκρηξη του Πελοποννησιακού Πολέμου (479-431 π.Χ.). Η Πεντηκονταετία καλύπτεται από τα κεφάλαια I 89-117.

Στο I 118 επιστρέφουμε στην αρχή της παρέκβασης περί της Πεντηκονταετίας, και ο Θουκυδίδης συνοψίζει και επεξηγεί την πολιτική δράση της θεμελιώδους αιτίας του Πολέμου:

«Μετά ταῦτα δὲ ἤδη γίνεταί οὐ πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον τὰ προειρημένα, τὰ τε Κερκυραϊκὰ καὶ τὰ Ποτειδεατικὰ καὶ ὅσα πρόφασις τοῦδε τοῦ πολέμου κατέστη. ταῦτα δὲ ξύμπαντα ὅσα ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες πρὸς τε ἀλλήλους καὶ τὸν βάρβαρον ἐγένετο ἐν ἔτεσι πεντήκοντα μάλιστα μεταξὺ τῆς τε Ξέρξου ἀναχωρήσεως καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦδε τοῦ πολέμου· ἐν οἷς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν τε ἀρχὴν ἐγκρατεστέραν κατεστήσαντο καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα ἐχώρησαν δυνάμεως. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰσθόμενοι οὔτε ἐκώλυον εἰ μὴ ἐπὶ βραχύ, ἡσύχαζόν τε τὸ πλεον τοῦ χρόνου, ὄντες μὲν καὶ πρὸ τοῦ μὴ ταχεῖς ἰέναι ἐς τοὺς πολέμους, ἦν μὴ ἀναγκάζονται, τότε δ' ἔτι καὶ πολέμοις οἰκείοις ἐξαιρούμενοι, πρὶν δὴ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων σαφῶς ἤρreto καὶ τῆς ξυμμαχίας αὐτῶν ἤπτοντο. τότε δὲ οὐκέτι

ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο, ἀλλ' ἐπιχειρητέα ἐδόκει εἶναι πάση προθυμίᾳ καὶ καθαιρετέα ἢ ἰσχύς, ἣν δύνωνται, ἀραμένοις δὴ τόνδε τὸν πόλεμον»

(I, 118, 1-2).

Οι Λακεδαιμόνιοι αντιλήφθηκαν την άνοδο της δύναμης των Αθηνών κατά τους χρόνους μετά τους περσικούς Πολέμους. Δεν αντέδρασαν γιατί πρώτον ήσαν γενικά βραδεῖς στην λήψη μεγάλων αποφάσεων και μάλιστα περί πολεμικών κινδύνων. (Εἶναι ακριβώς αυτό που κατηγορούν οι Κορίνθιοι τους Σπαρτιάτες στην Σύνοδο της Πελοποννησιακής Συμμαχίας τις παραμονές του πολέμου. Cf. I, 69 και 71. Οι Κορίνθιοι αντιπαραθέτουν στον βραδυκίνητο και βαρυκίνητο Σπαρτιατικό χαρακτήρα, την τόλμη, ευστροφία, ταχύτητα και αποφασιστικότητα των Αθηναίων, I, 70). Δεύτερον, η Σπάρτη περιέπεσε σε εσωτερικούς κινδύνους με επανάσταση των Ειλώτων και Περιοίκων την εποχή της αλματώδους ανόδου της Αθηναϊκής Αρχής. Τώρα όμως η ανάγκη επείγει. Ο δυσκίνητος γίγαντας ξυπνά και εγείρεται.

Χαρακτηριστικά για τους Σπαρτιάτες, ζητούν από το Μαντείο των Δελφών επικύρωση της απόφασής τους για πόλεμο με την Αθήνα. Ο Απόλλων έδωσε χρησμό ότι θα νικήσουν αν πολεμήσουν «κατά κράτος», κατά απόλυτο τρόπο, και ότι ο ίδιος θα τους είναι αρωγός είτε του το ζητήσουν είτε όχι!

«Αὐτοῖς μὲν οὖν τοῖς Λακεδαιμονίοις διέγνωστο λελύσθαι τε τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἀδικεῖν, πέμψαντες δὲ ἐς Δελφοὺς ἐπηρώτων τὸν θεὸν εἰ πολεμοῦσιν ἄμεινον ἔσται. ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὐτοῖς, ὡς λέγεται, κατὰ κράτος πολεμοῦσι νίκην ἔσεσθαι, καὶ αὐτὸς ἔφη ξυλλήψεσθαι καὶ παρακαλούμενος καὶ ἄκλητος» (I, 118, 3).

Ο Θεός είπε την αλήθεια. Ο χρησμός απεδείχθη εκ των υστέρων πραγμάτων αληθής. Ακόμη όμως οι Λακεδαιμόνιοι χρονίζουν. Υπήρχε ισχυρό κόμμα Ειρήνης εντός της Σπάρτης με προεστώτα τον ίδιο τον

βασιλιά Αγησίλαο. Συγκαλούν Συνέδριο της Συμμαχίας με εκ νέου θέμα «εί χρη πολεμεῖν». Αλλά η πραγματική κινητήρια μηχανή υπέρ του πολέμου στην Πελοποννησιακή Συμμαχία, οι Κορίνθιοι, έχουν οργανώσει την παρουσία τους ώστε η απόφαση για τη στήριξη του πολέμου να είναι βεβαία. Είχαν κατ' ιδίαν συνεννοηθεί με τους Συμμάχους που ιδιαίτερα προσέκεινται στη θέση τους να ψηφίσουν υπέρ του πολέμου (I, 119). Μίλησαν τελευταίοι στη Σύνοδο της Συμμαχίας (I, 120-124).

Οι Σπαρτιάτες θέτουν το ζήτημα σε ψήφο. Δίνουν ίση ψήφο σε κάθε Σύμμαχο πόλη, μεγάλη ή μικρή, ισχυρή ή ανίσχυρη. Φαίνεται σαν να κάνουν τα πάντα για να μην έχουν δεσμευτική απόφαση. Μικρότερες πόλεις στο εσωτερικό της Πελοποννήσου θα μπορούσαν να σχηματίσουν τη γνώμη ότι παρασύρονται σε πόλεμο για αυτό που στην πραγματικότητα είναι εμπορική σύγκρουση δυο οικονομικών υπερδυνάμεων, της Αθήνας και της Κορίνθου, για σφαίρες επιρροής. Αλλά οι Κορίνθιοι έχουν κάνει καλή διπλωματική προεργασία. Η πλειοψηφία των μελών της Συμμαχίας ψηφίζει πόλεμο (I, 125). Όμως και πάλι η Σπάρτη αποφαίνεται ότι χρειάζεται χρόνος για την προετοιμασία προς τέτοια πολεμική σύρραξη. Ζητεί από τους Συμμάχους να κάνουν τα απαραίτητα ώστε να είναι ετοιμοπόλεμοι όταν κληθούν από την Ηγετική Δύναμη, τη Σπάρτη. Η Κόρινθος επείγεται, φοβάται την κατάρρευση της Ποτειδαίας πριν την έναρξη του πολέμου (I, 119).

Αλλά στη Σπάρτη φαίνεται να υπερισχύει η πολιτική του Βασιλέως Αγησιλάου. Γίνεται μια τελευταία προσπάθεια κατ' ευθείαν συνεννόησης με την Αθήνα, Ηγεμονικής Δύναμης προς Ηγεμονική Δύναμη στο τότε Δίπολο του Ελληνικού χώρου. Η Σπάρτη φαίνεται να χρησιμοποιεί την πολεμική απόφαση της Συμμαχίας της ως διαπραγματευτικό χαρτί – ή να θέλει να πείσει την Αθήνα ότι το αντιμετωπίζει σαν τέτοιο.

Η Σπάρτη στέλνει πρώτη πρεσβεία στην Αθήνα, απαιτώντας θρησκευτικό εξαγνισμό της πόλης από άγος για πράξη που συνέβη τον 7ο

π.Χ. αιώνα, όταν ο Κύλων επιχείρησε τυραννία στην Αθήνα, ηττήθη και παρά τους όρκους και ιερές δεσμεύσεις οι στενοί οπαδοί του εφονεύθησαν. Το νόημα της Σπαρτιατικής απαίτησης ήταν να δημιουργήσει πρόβλημα στην πολιτική ηγεσία του Περικλή στην Αθήνα, αφού ο Περικλής ήταν Αλκμαιωνίδης, και αυτή η πανίσχυρη οικογένεια είχε αναμειχθεί και κηρυχθεί άμεσα υπεύθυνη για το Κυλώνειο άγος (I, 126-127).

Οι Αθηναίοι εις απάντηση του θρησκευτικού αιτήματος της πρώτης Σπαρτιατικής πρεσβείας ανταπαίτησαν να καθαρθεί η Σπάρτη από δυο δικά της πολιτικοθρησκευτικά άγια, ένα που αφορούσε στο φόνο ικετών Ειλώτων αναρπαγέντων από το άγιο ιερό του Ποσειδώνος στο Ταίναρο, και δεύτερο το σχετικό με την πρόκληση του θανάτου του Πausανία, νικητή των Πλαταιών, μετά την καταδίκη του για Μηδισμό και τον εγκλεισμό του στον Ναό της Αθηνάς της Χαλκιοίκου (I, 128-138).

Δεν υπήρξε καταληκτικό αποτέλεσμα σε αυτές τις αλληλοαιτιάσεις εσωτερικού για κάθε Δύναμη πολιτικοθρησκευτικού χαρακτήρα. Μετά την δοκιμή αυτή, που στην ουσία φαίνεται να ήταν μια κλήση προς την ολιγαρχική παράταξη να δοκιμάσει αν μπορέσει να εξοστρακίσει τον Περικλή ως προσωπική αιτία του πολέμου, η Σπάρτη στέλνει δεύτερη πρεσβεία στην Αθήνα με ρεαλιστικές αυτή την φορά προτάσεις. Ζητεί να εγκαταλείψουν οι Αθηναίοι την πολιορκία της Ποτειδαίας στη Χαλκιδική, να αφήσουν αυτόνομη την Αίγινα, και να άρουν το Μεγαρικό Ψήφισμα. Υποδήλωνε ότι αν και μόνον το τρίτο αίτημα ικανοποιηθεί, ο πόλεμος θα αποφευχθεί. Στην ουσία, με την μόνη εμμονή στο τρίτο ζήτημα, η Σπάρτη δίνει διέξοδο στην Αθήνα να εξασφαλίσει την ειρήνη χωρίς να φανεί ότι παραβιάζει τις αρχές της.

Στην Ποτειδαία είναι θέμα ταυτόχρονης και σύνθετης εφαρμογής τριών διαφορετικών ισχυουσών αρχών: της πραγματιστικής αρχής των σφαιρών επιρροής, της θρησκευτικοφυλετικής αρχής της συνάφειας μητροπόλεως και αποικίας, και της πολιτικής αρχής της αυτονομίας των

ανεξάρτητων Ελληνικών πόλεων-κρατών. Αλλά η Σπάρτη υποδηλώνει ότι μπορεί να δεχθεί την αρχή των σφαιρών επιρροής, στην οποία άλλως τε στηρίζεται ο Διπολισμός Αθήνας – Σπάρτης, και την οποία η Σπάρτη είχε με συνέπεια ακολουθήσει στο παρελθόν καθ' όλη την Πεντηκονταετία, ακόμη και σε στιγμές κρίσης μεταξύ Αθηνών και ισχυρών Συμμάχων των, την οποία η Σπάρτη μπορούσε, αλλά ποτέ δεν εκμεταλλεύτηκε βοηθώντας τους αποστατήσαντες συμμάχους της Αρχής. Η Σπάρτη λοιπόν επανακαταφάσκει κατά βάση την αρχή των Σφαιρών Επιρροής: η ηγεμονική δύναμη δικαιούται να επιβάλλει την αρχή αυτή, και η Ποτεΐδαια ευρίσκεται αναμφισβήτητα στην περιοχή της Αθηναϊκής ηγεμονίας. Βέβαια, επιπροσθέτως, η Σπάρτη ξεχνάει διπλωματικά τα Κερκυραϊκά, την ωμή επέμβαση της Αθήνας στη σαφή σφαίρα επιρροής της Κορίνθου.

Επιπλέον, η Σπάρτη δείχνει διατεθειμένη να δεχθεί ότι η Αθηναϊκή Ηγεμονία (η «Αρχή») σημαίνει περιορισμό της ανεξαρτησίας, κυριαρχίας και αυτονομίας των μελών της, και επίσης, ότι η Αίγινα ανήκει όντως στην Αθηναϊκή Αρχή.

Επιμένοντας μόνον στον τρίτο όρο της πρεσβείας, την άρση του Μεγαρικού Ψηφίσματος, η Σπάρτη προτείνει κατ' ουσίαν μικρή και τελείως ανώδυνη «υποχώρηση» των Αθηνών (χωρίς υπολογίσιμη βλάβη ούτε των οικονομικών ούτε των γεωστρατηγικών συμφερόντων της), και μάλιστα «υποχώρηση» σύμφωνη με τη συστατική Αθηναϊκή αρχή της ελευθερίας του εμπορίου και των ροών στο οικονομικό σύστημα της Αθηναϊκής ηγεμονίας (I, 139, 1).

Οι Αθηναίοι αρνούνται τη συμβιβαστική λύση, προβάλλοντας θρησκευτικούς λόγους, ότι οι Μεγαρείς είχαν καλλιεργήσει ιερή γη, καθώς και ουδέτερη ζώνη στα σύνορα των δυο Κρατών, όπως επίσης και το ότι δίνουν άσυλο σε δούλους Αθηναίους που καταφεύγουν στη Μεγαρική (I, 139, 2).

Η Σπάρτη στέλνει και τρίτη τριμελή πρεσβεία στην Αθήνα. Φαίνεται να σκληραίνει τη στάση της, αλλά αυτό είναι θεωρητικό και αφηρημένο. Το περιεχόμενο της τρίτης πρεσβείας είναι γενικό: *«Λακεδαιμόνιοι βούλονται τὴν εἰρήνην εἶναι, εἴη δ' ἄν, εἰ τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους ἀφεῖτε»* (I, 140, 3). Κατά γράμμα αυτό σημαίνει τη διάλυση της Αθηναϊκής Ηγεμονίας, την κατάλυση της «Αρχής». Το πλέγμα της «παγκοσμιοποίησης» που έχει συστήσει η Αθήνα χρειάζεται ένα ισχυρό κέντρο καθολικής (συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής, ειδικά ναυτικής) ισχύος. Αλλάς η διατύπωση είναι αφηρημένη. Οι Σύμμαχοι ήταν θεωρητικά ανεξάρτητες, κυρίαρχες και σίγουρα αυτόνομες πόλεις-κράτη, υπό την ηγεμονία των Αθηνών. Σαφώς στην ουσία η Σπάρτη τεχνηέντως πρότεινε να διατηρηθεί η ειρήνη με τη διακήρυξη απλώς γενικών αρχών. Φυσικά αυτό θα σήμαινε απλώς αναβολή της παρούσης τότε κρίσης του διπολισμού, γιατί στην επόμενη κατάλληλη περίπτωση θα ανεδύετο η διαφορά ερμηνείας της διακηρυγμένης θεωρητικά «αυτονομίας» των Συμμάχων.

Σε απάντηση της τρίτης Σπαρτιατικής πρεσβείας, συνέρχεται η Εκκλησία του Δήμου στην Αθήνα για τις τελικές αποφάσεις. Διΐστανται οι γνώμες μεταξύ φιλοπόλεμων και φιλειρηνιστών. Οι τελευταίοι ισχυρίζονται ότι δεν άξιζε να γίνει διπολικός πόλεμος για ένα θέμα απολύτως ήσσονος σημασίας, το Μεγαρικό Ψήφισμα. Αλλά ο Θουκυδίδης έχει διαγνώσει την ιστορική αλήθεια: το Μεγαρικό Ψήφισμα και τα άλλα συζητούμενα θέματα είναι αφορμές και προφάσεις. Δεν είναι ο λόγος και η κρυφή αιτία του πολέμου. Στην Εκκλησία του Δήμου ανέρχεται στο βήμα ο Περικλής, ο ισχυρότερος πολιτικός άνδρας της Αθήνας τότε, για τα τελευταία 15 χρόνια ουσιαστικός μονάρχος και εστία καθολικής επιρροής (*«λέγειν τε καὶ πράσσειν δυνατώτατος»*) [I, 139, 4].

Την απόφαση για πόλεμο αποδίδει ο Θουκυδίδης στην επικράτηση της πολιτικής του Περικλή. Αναφέρει τον λόγο του στην καθοριστική

Εκκλησία του Δήμου (I, 140-144). Ο Λόγος του Περικλή στην κρίσιμη αυτή περίπτωση είναι λόγος υψηλής πολιτικής εναρμονίζουσας το εθνικό συμφέρον, το δίκαιο και το καλό (το πρόπον). Αρχίζει την εισαγωγή προειδοποιώντας τους Αθηναίους για τη σοβαρότητα του πολέμου και για την απαρασάλευτο εμμονή που χρειάζεται στην απόφαση για πόλεμο, όταν ληφθεί, παρά τις αναμενόμενες δυσχέρειες και ενδεχόμενες αναστροφές (I, 140, 1). Συνεχίζει τονίζοντας τη ρευστότητα των Σπαρτιατικών προτάσεων (I, 140, 2-3).

Και αμέσως μετά μπαίνει στο (I) πρώτο κύριο ζήτημα. Να μην παρασυρθούν οι Αθηναίοι από την ευλογοφανή ιδέαση ότι το Μεγαρικό είναι ήσσονος σημασίας θέμα για να προκαλέσει μείζονα πόλεμο. Στην ηγεμονική στρατηγική δεν υπάρχει μικρό ή μεγάλο πρόβλημα όταν αυτό φθάσει σε κρίσιμο σημείο και τεθεί από τον αντίπαλο ως όρος ειρήνης. Ο λόγος είναι ότι αν υποχωρήσει στο ελάχιστο η ηγεμονική δύναμη υπό περιπτώσεις κρίσεως θα έχει από τότε και στο εξής την ηγεμονία με φόβο. Γιατί ο αντίπαλος θα ζητήσει περισσότερα και βαρύτερα στην επόμενη τυχαία ή επιβουλευθείσα κρίση (I, 140, 4-5). Ωστε ή πρέπει να υπακούσετε, λέει στους Αθηναίους, πριν τουλάχιστον βλαβείτε, ή να πολεμήσετε ανυποχώρητα ασχέτως του εάν η πρόφαση είναι μεγάλη ή μικρή. Αφού συνεπάγεται την ίδια ακριβώς «δούλωση» (υποτέλεια, απώλεια ηγεμονικής θέσης και ανεξαρτησίας) τόσο η μέγιστη όσο και η ελάχιστη δικαίωση (αποδοχή και εγκύρωση) των επιτασσόμενων από μια όμοια εξωτερική Δύναμη. Γιατί αν και στο ελάχιστο συμφωνήσετε, αναγνωρίζετε την άλλη Δύναμη όχι ως ίση ή παρόμοια, αλλά ως ανώτερη – γι' αυτό μιλάει για ουσιαστική «δούλωση». Μια εξαιρετική στρατηγική αρχή.

«αὐτόθεν δὴ διανοήθητε ἢ ὑπακούειν πρὶν τι βλαβῆναι, ἢ εἰ πολεμήσομεν, ὥσπερ ἔμοιγε ἄμεινον δοκεῖ εἶναι, καὶ ἐπὶ μεγάλῃ καὶ ἐπὶ βραχείᾳ ὁμοίως προφάσει μὴ εἶξοντες μηδὲ ξὺν φόβῳ ἔξοντες ἅ κεκτήμεθα.

τὴν γὰρ αὐτὴν δύναται δούλωσιν ἢ τε μεγίστη καὶ ἐλαχίστη δικαίωσις ἀπὸ τῶν ὁμοίων πρὸ δίκης τοῖς πέλας ἐπιτασσομένη» (I, 141, 1).

Το μεγαλύτερο μέρος του Λόγου του Περικλή περιλαμβάνει το (II) δεύτερο ζήτημα. Η συγκριτική ενδελεχής και ρεαλιστική ανάλυση των πολεμικών πραγμάτων των δυο αντιπάλων, Σπάρτης και Αθήνας. Εθνικός χαρακτήρας, τρόποι, φύση των εκατέρωθεν Συμμαχιών, πόροι, μέσα και εργαλεία στρατηγικά, τακτική, αντικειμενικές περιστάσεις.

Πρώτα για τους Πελοποννήσιους (I, 141, 2 – 143, 2). Οι Πελοποννήσιοι δεν είναι μαθημένοι σε πολέμους μεγάλης ισχύος, συνεχών συγκρούσεων και επιχειρήσεων μακρὰν του κέντρου. Δεν έχουν οικονομική επιφάνεια. Είναι γεωργικοί το πλείστον πληθυσμοί, έτοιμοι να πολεμήσουν με τα σώματά τους μάλλον παρά με τα χρήματα (I, 141, 5). Μπορούν να αντεπεξέλθουν σε μια μάχη προς όλους τους Έλληνες, αλλά όχι να αντέξουν μακρό πόλεμο. Γιατί δεν μπορούν να έχουν αξιόλογη προπαρασκευή. Γιατί δεν έχουν συνεχές ενιαίο κέντρο αποφάσεων. Γιατί έχουν μεταξύ τους ποικίλα κίνητρα και σκοπούς, κάθε κράτος-πόλη θα ασχολείται κυρίως με τα δικά του θέματα ακόμη και αν συσκέπτονται από κοινού, πράγμα σπάνιο (I, 141, 6-7).

«μέγιστον δέ, τῇ τῶν χρημάτων σπάνει κωλύσονται, ὅταν σχολῇ αὐτὰ ποριζόμενοι διαμέλλωσιν· τοῦ δὲ πολέμου οἱ καιροὶ οὐ μενετοί» (I, 142, 1).

Δεν είναι καλοί στα οχυρωματικά έργα και οχυρωματική τεχνική. Πάνω από όλα δεν μπορούν να έχουν καλό ναυτικό. Η ναυτική τέχνη είναι δύσκολη και αποκτάται από μακροχρόνια πείρα, προϋποθέτει δε κατάλληλο εθνικό χαρακτήρα (I, 142, 2-9). Το να πάρουν χρήματα από τα μεγάλα ιερά που ευρίσκονται στη δικαιοδοσία τους (Ολυμπία και Δελφοί) και να τα χρησιμοποιήσουν για να δημιουργήσουν ναυτικό προσφέροντες πλούσιες αμοιβές σε ικανούς ναυτικούς από τη δική μας περιοχή, δεν είναι αξιόπιστη λύση γι' αυτούς. Οι ικανότεροι θα προτιμούν πάντα τη

σταθερότητα και βεβαιότητα της υπεροχής μας. Και ποτέ οι πόροι και τα χρήματα καθ' εαυτά δεν είναι ωφέλιμα, αν δεν ξέρεις να τα χρησιμοποιήσεις, τότε μόνο με γνώμη, με ισχυρή γνώση, τα πράγματα γίνονται κυριολεκτικά «χρήματα», χρήσιμα (I, 143, 1-2).

Ο Περικλής μεταβαίνει εν συνεχεία δια βραχέων στην ανάλυση των Αθηναϊκών πλεονεκτημάτων για τον πόλεμο (I, 143, 3-4). Τα μειονεκτήματα, λέει, που ανέφερα των Πελοποννησίων δεν βαρύνουν εμάς, ενώ έχουμε προσόντα που κατά πολύ υπερισχύουν των δικών τους. Εάν εισβάλλουν στην Αττική, εμείς μπορούμε να λαφυραγωγήσουμε και να καταστρέψουμε όποιο μέρος της Πελοποννήσου κρίνουμε κατάλληλο για ναυτική επίθεση. Το να καταστρέψουν αυτοί όλοι την Αττική, δεν σημαίνει κάτι βαρύ για μας, αφού έχουμε οικονομικές ροές με όλη την ηγεμονία μας. Γι' αυτούς η ζημιά που θα κάνουμε σε όποιο μέρος της Πελοποννήσου διαλέξουμε θα είναι ανεπανόρθωτη: δεν μπορούν να την επανορθώσουν. Δεν δύνανται να αναπληρώσουν τις απώλειές τους. Το θεμελιώδες πλεονέκτημά μας συνίσταται στη ναυτική μας δύναμη: **«μέγα γάρ τὸ τῆς θαλάσσης κράτος»** (I, 143, 4).

Στο (III) τρίτο μέρος, ο Περικλής χαράσσει επιγραμματικά την ακολουθητέα Αθηναϊκή στρατηγική στον πόλεμο (143, 5 - 144, 1). Αναγγέλλει ότι θα την εξειδικεύσει αργότερα, εν πολλοίς ταυτόχρονα με την εφαρμογή της για να εξασφαλισθεί το στοιχείο της εκπλήξεως στον εχθρό: *«ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν καὶ ἐν ἄλλῳ λόγῳ ἅμα τοῖς ἔργοις δηλωθήσεται»*. Προαναγγελτικά επιμένει (α) στην αποφυγή μάχης εκ παρατάξεως κατά ξηρά με τον (αήττητο) Σπαρτιατικό στρατό. Εξορκίζει τους Αθηναίους να μην αντιδράσουν κατά τέτοιο τρόπο από θυμό, ακόμη και εάν βλέπουν την Αττική ύπαιθρο να καταστρέφεται από εισβολές Πελοποννησιακών στρατιών. Γεγονός που, ξέρει, χρειάζεται μεγάλη αυτοκυριαρχία, να κρατηθεί κανείς στη στρατηγική φρόνηση ενώ προκαλείται. Για να τονίσει τη σημασία αυτής της αρχής δηλώνει πως αν ήξερε ότι μπορεί να τους

πείσει να το κάνουν θα τους συμβούλευε να καταστρέψουν οι ίδιοι τους αγρούς τους για να δώσουν το σωστό μήνυμα στους Σπαρτιάτες.

Αυτή η αρχή δεν συνιστά καθ' εαυτή Αμυντική Στρατηγική διεξαγωγής του πολέμου, αλλά άρνηση αγώνα στο πεδίο συγκριτικής υπεροχής του εχθρού. Γνωρίζουμε ότι στον νου του Περικλή συνοδευότανε από (β) επιθετική στρατηγική κατά θάλασσα. (Είναι αυτό το στοιχείο της συνολικής στρατηγικής που αποσιωπά προς το παρόν ο Περικλής). Αλλά σαν γενικότατη στρατηγική αρχή όντως προσδιορίζει ένα αξίωμα αμφιβόλου κύρους και αποτελεσματικότητας. Είναι μια ουσιωδώς αμυντική αρχή. (γ) Να μην επιδιώξουν οι Αθηναίοι επέκταση, εμφάθυνση και μεγάλυνση της «Αρχής» κατά τη διάρκεια, και δια, του πολέμου:

«πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἔχω ἐς ἐλπίδα τοῦ περιέσεσθαι, ἣν ἐθέλητε ἀρχὴν τε μὴ ἐπικτᾶσθαι ἅμα πολεμοῦντες καὶ κινδύνους ἀθαιρέτους μὴ προστίθεσθαι· μᾶλλον γὰρ πεφόβημαι τὰς οἰκείας ἡμῶν ἀμαρτίας ἢ τὰς τῶν ἐναντίων διανοίας» (I, 144, 1).

Πολλοί νεωτερικοί Ευρωπαίοι σχολιαστές θεώρησαν την αρχή αυτή ως καθαρώς Αμυντική Στρατηγική, μπροστά στην οποία η ναυτική επιθετικότητα θεωρήθηκε τακτική πίεσης στον εχθρό για τη διατήρηση του status quo. Αυτή η αντίληψη είναι προφανώς εσφαλμένη ούτως ή άλλως αφού ο Περικλής την προβάλλει ως μέθοδο επίτευξης νίκης (τὸ «περιέσεσθαι»). Αλλά σε βαθύτερο επίπεδο, την αληθή ερμηνεία προσφέρει ο ίδιος ο Θουκυδίδης, εν σχέσει προς τη Σικελική εκστρατεία. Το ζωτικό αυτό θέμα θα το δούμε εν συνεχεία.

Στο τελευταίο μέρος (IV) του λόγου του (I, 144, 2-4) ο Περικλής προτείνει τη συγκεκριμένη απόκριση στην πρεσβεία των Λακεδαιμονίων (I, 144, 2).

«Πρώτον, θα ακυρώσουμε το Μεγαρικό Ψήφισμα αν επιτρέψετε ελεύθερη αγορά στη Σπάρτη και στη Συμμαχία σας. Δεύτερον, θα

αφήσουμε αυτονόμους τους Συμμάχους μας εάν τους είχαμε αυτονόμους όταν συνήψαμε τις Τριακονταετείς Σπονδές μαζί σας και εάν και σεις ελευθερώσετε τους Συμμάχους σας ώστε να αυτονομούνται όχι υπέρ των δικών σας συμφερόντων, αλλά υπέρ των δικών τους. [Στην ουσία διακηρύσσει ότι η Σπαρτιατική «ελευθερία» των Συμμάχων πόλεων, είναι υποταγή στην ηγεμονία της Σπάρτης περισσότερο από όσο η *de facto* κατάργηση της αυτονομίας των Συμμάχων της Αθηναϊκής Ηγεμονίας είναι υποταγή στην Αθήνα]. Και τρίτον δεχόμαστε τη διαδικασία («δίκη») διευθέτησης διαφορών κατά τις Τριακοντούτεις Σπονδές (προφανώς θα επρόκειτο για κάποια μορφή διαιτησίας)».

[Για τις Τριακοντούτεις Σπονδές, χειμώνας 446/5 π.Χ., cf. H. Bengston (ed.), *Die Verträge des griechisch-Römischen Welt, von 700 bis 338 v. Chr.*, No 156].

Αυτή είναι η πρόταση του Περικλή για την απάντηση προς τους Λακεδαιμονίους πρέσβεις. Ταυτόχρονα καλεί τους Αθηναίους να προετοιμαστούν για πόλεμο. Πέρα από τα διπλωματικά κείμενα, η γνώμη του είναι ρητή:

«ταῦτα [ἡ προηγούμενη προτεινόμενη απάντηση στη Σπάρτη] γὰρ δίκαια καὶ πρέποντα ἄμα τῆδε τῇ πόλει ἀποκρίνασθαι. εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι ἀνάγκη πολεμῆν».

«Η διπλωματική απάντηση τηρεί το δίκαιο και ταυτόχρονα αρμόζει στη Δύναμη της πόλης. Αλλά να ξέρετε ότι πρέπει να γίνει πόλεμος».

Και ο Περικλής τελειώνει τον πρώτο καταγεγραμμένο μνημειώδη λόγο του για τον Πελοποννησιακό πόλεμο με δυο καίριες παρατηρήσεις στους Αθηναίους προς γνώσιν και συμμόρφωσιν.

Πρώτον. Μέγιστες τιμές αποκτώνται με μέγιστους κινδύνους από πόλεις και άτομα: *«ἔκ τε τῶν μεγίστων κινδύνων ὅτι καὶ πόλει καὶ ἰδιώτῃ μέγιστα τιμαὶ περιγίγνονται».*

Δεύτερον. Οι Αθηναίοι επεκράτησαν της Περσικής Αυτοκρατορίας, έθεσαν τα θεμέλια και μεγέθυναν την Ηγεμονία τους (την Αρχή) με ισχυρή (αποτελεσματική) γνώση περισσότερο παρά με τύχη, τόλμη ή υλική δύναμη. *«γνώμη τε πλέονι ἢ τύχη καὶ τόλμη μείζονι ἢ δυνάμει τόν τε βάρβαρον ἀπεώσαντο [sc. οι πρόγονοί μας] καὶ εἰς τάδε [sc. σε αυτήν την υπεροχή Δυνάμεως] προήγαγον αὐτά»*. Με το ίδιο συγκριτικό πλεονέκτημα θα νικήσουμε τον εχθρό, με σοφία και φρόνηση (cf. “smart power”).

Και με αυτό κατακλείεται το μεγαλόπρεπης δομής πρώτο βιβλίο του Θουκυδίδη. Οι Αθηναίοι ψήφισαν την πρόταση του Περικλή, οι Σπαρτιάτες πρέσβεις έφυγαν και δεν υπήρξε άλλη διπλωματική επαφή των δυο Υπερδυνάμεων (I, 145). Επικράτησε για λίγο στην Ελλάδα μια συγκεχυμένη κατάσταση «μη πολέμου». Επικοινωνία ανεπίσημη υπήρχε, καχύποπτη αλλά ακόμη χωρίς την ανάγκη κήρυκος. *«σπονδῶν γὰρ ξύγχυσις τὰ γιγνόμενα ἦν καὶ πρόφασις τοῦ πολεμεῖν»* [I, 146].

Ο Θουκυδίδης σε όλο το έργο του δεν εκφράζει την παραμικρή κριτική για το Αθηναϊκό Imperium καθ’ εαυτό, για την Αρχή, για τη Στρατηγική Ισχύος της Αθήνας μετά τους Περσικούς Πολέμους. Και αυτό παρά το ότι ο ίδιος είναι μετριοπαθής ολιγαρχικός και η παράταξη αυτή ήταν φιλολάκων και φιλειρηνική ως προς τον Διπολικό αγώνα που συνεστήθη μετά τους πολέμους εκείνους. Το ευλόγιον που αποδίδει ο Θουκυδίδης στον Θεμιστοκλή, αρχιτέκτονα της Αθηναϊκής ηγεμονίας, είναι το άκρον άωτον πολιτικού επαίνου (I, 138, 3).

Μερικοί βραχύνοες νεωτερικοί Ευρωπαίοι φαντάστηκαν ότι ο Θουκυδίδης παρόλα ταύτα υποστήριζε την «έμμετρο», μέχρις ορίων,

ανάπτυξη της Δύναμης και συνεπακόλουθης Αθηναϊκής Αρχής, και ότι πίστευε ότι η ήττα της Αθήνας οφειλόταν ακριβώς στην υπέρβαση τέτοιων ορίων. Βέβαια ο Θουκυδίδης δεν πρόλαβε να τελειώσει τη συγγραφή της ιστορίας του, παρόλο που έζησε μερικά χρόνια και μετά τη λήξη του πολέμου το 404 π.Χ., έτσι μας λείπει η τελική του εκτίμηση και ερμηνεία της ήττας. Σίγουρα όμως στοιχεία στο έργο που κατέλειπε φανερώνουν την αληθή άποψή του, η οποία συμπίπτει με τη διαπίστωση ότι η ήττα της Αθήνας στον Πελοποννησιακό Πόλεμο είναι μια από τις ελάχιστες τον αριθμό μείζονες ανωμαλίες στην ιστορία. Η Αθήνα «ήταν να κερδίσει» κατά την ουσία των πραγμάτων (εφαρμόζοντας στην ιστορία το Αριστοτελικό «τί ἦν εἶναι»). Το προφανές πεπρωμένο (Manifest Destiny) της Αθήνας δεν επληρώθη.

Ο Θουκυδίδης έδωσε ες αεί την τέλεια και πλήρη ερμηνεία της έκρηξης του Πελοποννησιακού πολέμου. Πριν εισέλθω στην εξέταση του καιρίου ερωτήματος τι ο Θουκυδίδης πρέσβευε για την αιτία της παράλογης Αθηναϊκής ήττας στον Μέγα Πόλεμο, δυο ζητήματα, ένα αρνητικό και ένα θετικό, είναι αξιοπρόσεκτα.

Το αρνητικό είναι αυτό που ήδη τόνισα. Ο Θουκυδίδης δεν βρίσκει σφάλμα στο Imperium καθ' εαυτό. Η θεμελίωση και η μεγάλυνση της Αρχής ήταν έργο σοφίας (και το αναφέρει ρητά), κύριος φορέας της οποίας ως πρακτικής και δραστήριας φρόνησης ήταν ο Θεμιστοκλής, ο οποίος έθεσε τις βάσεις, και συγχρόνως προόδευσε και προχώρησε το **Θαύμα**, η Αθήνα από αναπτυσσόμενη δύναμη, σχεδόν τριτοκοσμική, του Ελληνικού κόσμου, να γίνει μέσα σε 30 χρόνια Ηγεμονική Δύναμη μιας Κραταιάς Συμμαχίας που συνιστούσε τον ένα πόλο ισχύος του Συστήματος και αποτελούσε Κέντρο ενός μείζονος χώρου οικονομικού de facto συντονισμού ελεύθερων ροών χρήματος, αγαθών και δραστηριοτήτων εκτεινόμενου από την Ταυρική Χερσόνησο στα βόρεια του Ευξείνου

Πόντου δια του Αιγαίου μέχρι τη Μέση Ανατολή, την Αίγυπτο και τη Λιβύη.

Το θετικό σχετικό ζήτημα είναι ότι για τον Θουκυδίδη ο Πόλεμος ήταν αναπόφευκτος. Αφού η πραγματική αιτία του ήταν ο φόβος που προκάλεσε στη Σπάρτη η ανερχόμενη Δύναμη των Αθηνών, ήταν μόνο θέμα χρόνου η έκρηξή του. Θέμα ήταν μόνο το πότε, όχι το εάν θα λάμβανε τόπο και χρόνο. Σε ένα Διπολικό Σύστημα η άνοδος του ενός πόλου πάνω από ένα σημείο ανεκτό (ως κρινόμενο ακίνδυνο) για τον άλλο θα προκαλέσει αναγκαστικά σύρραξη. Γιατί προφανώς δεν έχει λογική για τον ανερχόμενο να σταματήσει την άνοδο προς διατήρηση της ειρήνης. Στο Διπολικό Σύστημα το αναπόφευκτο ζήτημα είναι ποιος θα επικρατήσει. Κάθε υποχώρηση είναι θανατηφόρα.

Την ουτοπία ενός αμοιβαίου αυτοέλεγχου και αυτοσυγκράτησης στα όρια μιας ακριβούς ισορροπίας μόνο αποκύημα Ευρωπαϊκού νοσηρού εγκεφάλου ναρκομανούς θα μπορούσε να συλλάβει. Και κατά τύχη να αποκτήσει το πλεονέκτημα η μια πλευρά θα είναι παράλογο να το εγκαταλείψει και να μην το εκμεταλλευθεί για καθολική επικράτηση, αφού κάθε «φιλειρηνισμός» της θα ερμηνευθεί ως υποχωρητικότητα και κάθε υποχωρητικότητα ως αδυναμία. Το διπολικό γεωπολιτικό σύστημα είναι εγγενώς ασταθές. Κάθε, και η ελάχιστη, απόκλιση από την κατάσταση ισορροπίας δημιουργεί, αν δεν προέρχεται από, δυναμική αυξανόμενης διαφοροποίησης, αφού ότι δεν κάνει ο ένας θα κάνει, ή υποψιάζεται ότι θα κάνει, ο άλλος μόλις η αντίστροφη ροπή προκύψει ή προκληθεί.

Το μόνο λοιπόν θέμα που τίθεται εξ αντικειμένου, και για τον Θουκυδίδη, είναι αν ο χρόνος (timing) της συγκεκριμένης έκρηξης το 431 π.Χ. είναι ο συμφέρων καιρός για την Αθήνα. Αργότερα ασφαλώς δεν θα μπορούσε να είναι το χρονολογικό optimum αφού τότε είχε πλέον ήδη τεθεί το βασικό ερώτημα του Διπολισμού με απόλυτη ωμότητα. Η διήγηση

του Θουκυδίδη δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφιβολίας περί αυτού. Άρα το θέμα μετασχηματίζεται στο εάν η πρόκληση του Πολέμου ήταν συμφερότερο να γίνει νωρίτερα. Το ενδεχόμενο τέτοιου προγενέστερου χρόνου συναρτάται πάλι με την σειρά του με το καίριο θέμα της ορθότητας ή όχι της φιλειρηνικής πολιτικής του Περικλή την περίοδο κυρίως 450-444 π.Χ. Έχω αναπτύξει τη θεωρία ότι η πολιτική του Περικλή το 451 και εξής είναι στρατηγικά εσφαλμένη γιατί ανακόπτει τη δυναμική των εξελίξεων κατά το Άνυσμα της Ιστορίας. *Smart power is stupid impotence.* (Να κάνω εξυπνάδα και να πω smart power is stupid power or clever impotence? Δεν το καταδέχομαι!).

Η εναλλακτική θεώρηση της Αθηναϊκής πολιτικής στην εικοσαετία 451-431 π.Χ. είναι ότι στρατηγική επιλογή ήταν η ανασυγκρότηση και αποκρυστάλλωση της Αρχής χωρίς εξωτερικούς πολυδάπανους περισπασμούς (Περσικός και Σπαρτιατικός Πόλεμος) που δεν προσέφεραν άμεσα τίποτε ωφέλιμο επαρκές σε αντιστάθμιση των απωλειών από την κατανάλωση τεράστιων ποσών ενέργειας για τη διεξαγωγή τους.

Η ορθολογική απάντηση σε μια τέτοια θεώρηση είναι ότι σφάλει κάνοντας στατικό λογαριασμό σε ένα εξόχως δυναμικό τανυστικό λογισμό. Ο πόλεμος είναι πατήρ των πάντων, ειδικά σε ανερχόμενη και κυριαρχούσα δύναμη μέχρι επιτέλεσης του εγγενούς στόχου της. Η δυναμική της ενεργοποίησης αδρανών αποθεματικών είναι πολλαπλασιαστική κατά τη διηλεκτή ανάγκη απόκρισης σε προκλήσεις επικινδυνότητας που συνεχώς «μετρούν» τα επίπεδα δύναμης της ανερχόμενης δύναμης. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι συντελεστές συνολικής ισχύος αλληλεπιδρούν έντονα μεταξύ τους και αλληλοενισχύονται. Και η δαπάνη ενέργειας τότε είναι πολλαπλάσια ωφέλεια και πολύ υπερβαίνουσα το συμφέρον που προκύπτει από την

αποτελεσματική διαχείρισή της στο συγκεκριμένο πεδίο (π.χ. το στρατιωτικό το οποίο συζητάμε τώρα) που καταναλώνεται καθ' εαυτό!

Αλλά αναβάλλω την ενδελεχή συζήτηση αυτού του μέγιστου μαθήματος στρατηγικής για ευθετώτερο χρόνο. Και συνεχίζω τη ροή του λόγου του ιστορικού γίννεσθαι όπως την θέλει ο Θουκυδίδης. Η Στρατηγική της μεγέθυνσης της Αθηναϊκής Ηγεμονίας οδήγησε στην έκρηξη του Πολέμου. **Ούτε η Αρχή (το Imperium), ούτε η μεγέθυνσή της, ούτε ο Πόλεμος για τη διατήρησή της, είναι εσφαλμένα κατά τον Θουκυδίδη. Ο Πόλεμος θα μπορούσε, θα έπρεπε να είχε κερδηθεί. Ο Θουκυδίδης συμμερίζεται την άποψη του Περικλή που εκφέρεται στον λόγο του υπέρ του Πολέμου: ο Πόλεμος θα χαθεί από λάθη της Αθήνας, όχι από Σπαρτιατική πραγματική υπερέρηση.**

Τι λάθη; Ο Θουκυδίδης μας δίνει μια προϋδέαση ήδη νωρίς στην ιστορία του, στο εισαγωγικό πρώτο βιβλίο του οποίου την διάρθρωση περιέγραφα παραπάνω. Με την ευκαιρία του θανάτου του Περικλή δύομισυ χρόνια μετά την έναρξη του Πολέμου, ο Θουκυδίδης προβαίνει σε αποτίμηση της ηγεσίας του [II, 65, 5-13], η οποία από του 444 π.Χ. (και τον εξοστρακισμό του αρχηγού της αντιπάλου ολιγαρχικής παράταξης Θουκυδίδου του Μελησιού) ήταν στην ουσία «μοναρχία» επί της Αθηναϊκής Δημοκρατίας: *«ἐγίγνετό τε λόγω μὲν δημοκρατία, ἔργω δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή»* [II, 65, 9]. Για τον Θουκυδίδη επρόκειτο για την εξουσία του αρίστου, τη φυσική αριστοκρατία: ο Περικλής ήταν

«δυνατὸς ὢν τῷ τε ἀξιώματι [ἀξίωμα σημαίνει όχι επίσημη θέση, αλλά κατοχή αξίας] καὶ τῇ γνώμῃ χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος γενόμενος κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως, καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἤγε, διὰ τὸ μὴ κτώμενος ἐξ οὐ προσηκόντων τὴν δύναμιν πρὸς ἡδονὴν τι λέγειν, ἀλλ' ἔχων ἐπ' ἀξιώσει καὶ πρὸς ὀργὴν τι ἀντειπεῖν» [II, 65, 8].

[«[Ο Περικλής] έχοντας δύναμη δια της [ιδίας] αξίας και της ισχυρής γνώσης και όντας καταφανώς αδιάφθορος από χρήματα, κατείχε ελεύθερα το πλήθος, και δεν τον οδηγούσαν [οι πολλοί] αλλά αυτός τους οδηγούσε, λόγω του ότι δεν κατακτούσε τη δυνατή επιρροή [που ασκούσε] από πράγματα που δεν του ανήκαν [δεν του ήσαν οικεία] με το να χαρίζεται και ευχαριστεί [τους πολλούς, να τους προσφέρεται κατά την επιθυμία τους προς ηδονή τους, όχι προς ωφέλειά τους] , αλλά μπορούσε βασιζόμενος πάνω στην αξία του και να αντιτεθεί στον χαρακτήρα και τη διάθεσή τους»].

Για τον Θουκυδίδη φαίνεται ότι η πολιτική του Περικλή κατά την Ειρήνη (445-431 π.Χ.) ήταν επιτυχής: επέδειξε μετριότητα στο εσωτερικό κατά την άσκηση της επιρροής και ηγεσίας του, εμπέδωσε την εξωτερική ασφάλεια της Αθήνας και επ' αυτού η πόλη έγινε μεγίστη (στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτιστικά ισχυρή) [II, 65, 5]. (Μια σύγκριση της κατάστασης της Αθήνας και της «Αρχής» της είναι εξαιρετικά χρήσιμη για να κριθεί το μέγα στρατηγικό θέμα του κατάλληλου «καιρού» για τον Πόλεμο και της ορθότητας μεταξύ της Θεμιστόκλειας (και Αλκιβιάδειας) αφ' ενός και της Περίκλειας αφ' ετέρου Στρατηγικής Ισχύος και συντριπτικής Υπερίσχυσης). Κατάλαβε επίσης ο Περικλής κατά τον Θουκυδίδη άριστα τη φύση του Πολέμου που εξερράγη (και τον οποίο δεν απέτρεψε αν δεν διευκόλυνε ή και προκάλεσε).

Και αυτό φάνηκε περισσότερο μετά το θάνατό του [II, 65, 6]. Εδώ ο Θουκυδίδης επαναλαμβάνει τη Στρατηγική που είχε προχειρισθεί ο Περικλής στον προαναφερθέντα τελευταίο λόγο του πριν την έκρηξη του Πολέμου. Η Στρατηγική ήταν τριαξονική. Πρώτον, να μην αναλάβει η Αθήνα εκστρατείες και μάχες με στρατό ξηράς (ήσυχάζοντας). Δεύτερον, να φροντίζει τη ναυτική ισχύ και να κάνει θαλάσσιες επιχειρήσεις (τὸ ναυτικὸν θεραπεύοντας). Και τρίτον, να μην σκοπεύσει να αυξήσει την Αρχή και να φέρει σε κίνδυνο την ίδια την πόλη κατά την διάρκεια του

πολέμου (ἀρχὴν μὴ ἐπικτωμένους ἐν τῷ πολέμῳ μηδὲ τῇ πόλει κινδυνεύοντας).

«ὁ μὲν γὰρ ἡσυχάζοντάς τε καὶ τὸ ναυτικὸν θεραπεύοντας καὶ ἀρχὴν μὴ ἐπικτωμένους ἐν τῷ πολέμῳ μηδὲ τῇ πόλει κινδυνεύοντας ἔφη **περιέσεσθαι**» [II, 65, 7].

Αλλά οι Αθηναῖοι ἔκαναν ὅλα τα ἀντίθετα καὶ ἐπεδίωξαν σκοπούς ὄχι κατὰ τὸ ἐθνικὸ συμφέρον ἀλλὰ κατὰ τις ἴδιες ἕκαστος πολιτικός ηγέτης φιλοδοξίες καὶ φιλοκερδίες ἀπὸ αὐτοῦ που ἀκολούθησαν μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Περικλή [II, 65, 7]. Το ὅτι ἐγίνε ἐτσι οφείλεται κατὰ τὸν Θουκυδίδη σε πολιτειακὸ ἐλάττωμα. Ἀν ἕνας πολιτικός ηγέτης στὴν Αθηναϊκὴ Δημοκρατία υπερείχε σε αὐτογενὴ ἀξία, ικανότητες, νοῦ καὶ φρόνηση («γνώμη») ὅλων τῶν ἄλλων, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Περικλή, ἡ Δημοκρατία ἐβaine καλῶς στὴν ἀσκηση τῆς ἐθνικῆς στρατηγικῆς. Ὅταν ἐξισάζονται διάφοροι πολιτικοὶ ηγέτες χωρὶς κανέναν να αἰρεται ἀποφασιστικὰ υπέρ τῶν ἄλλων, τότε ἡ Δημοκρατία ἐκπίπτει εἰς συναγωνισμό ἐπὶ τα χεῖρω τῶν διεκδικούντων τὴν εὐνοια τοῦ Δήμου, ποῖος θα πρωτοστατήσῃ ὄχι κατ' ἀξίαν ἀλλὰ καθ' ἡδονὴν τῷ δήμῳ. Το χωρίο που ἀκολουθεῖ ἀποτελεῖ τὴν παρακαταθήκη τοῦ Θουκυδίδη γιὰ τὴν πραγματικὴ αἰτία τῆς παράλογης Αθηναϊκῆς Ἡττας στὸν Πόλεμο, καὶ ἐγρᾶφη μετὰ τὴν τελικὴ ἥττα στὸν Αἰγὸς Ποταμῶς.

«οἱ δὲ ὕστερον ἴσοι μᾶλλον αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους ὄντες καὶ ὀρεγόμενοι τοῦ πρώτου ἕκαστος γίνεσθαι ἐτράποντο καθ' ἡδονὰς τῷ δήμῳ καὶ τὰ πράγματα ἐνδιδόναι. ἐξ ὧν ἄλλα τε πολλὰ, ὡς ἐν μεγάλῃ πόλει καὶ ἀρχὴν ἐχούσῃ, **ἡμαρτήθη καὶ ὁ ἐς Σικελίαν πλοῦς, ὃς οὐ τοσοῦτον γνώμης ἀμάρτημα ἦν πρὸς οὓς ἐπῆσαν, ὅσον οἱ ἐκπέμψαντες οὐ τὰ πρόσφορα τοῖς οἰχομένοις ἐπιγιγνώσκοντες, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας διαβολὰς περὶ τῆς τοῦ δήμου προστασίας τὰ τε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀμβλύτερα ἐποίουν καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν πρῶτον ἐν ἀλλήλοις ἐταράχθησαν. σφαλέντες δὲ ἐν Σικελίᾳ ἄλλη τε παρασκευῆ καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῷ πλέονι μορίῳ καὶ κατὰ τὴν πόλιν ἤδη ἐν**

στάσει ὄντες ὅμως δέκα μὲν ἔτη ἀντεῖχον τοῖς τε πρότερον ὑπάρχουσι πολεμίοις καὶ τοῖς ἀπὸ Σικελίας μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ἔτι τοῖς πλέοσιν ἀφεστηκότι, ὕρω τε ὕστερον βασιλέως παιδι προσγενομένω, ὃς παρῆχε χρήματα Πελοποννησίοις ἐς τὸ ναυτικόν, καὶ οὐ πρότερον ἐνέδοσαν ἢ αὐτοὶ ἐν σφίσι κατὰ τὰς ἰδίας διαφορὰς περιπεσόντες ἐσφάλησαν. τοσοῦτον τῷ Περικλεῖ ἐπερίσσευε τότε ἀφ' ὧν αὐτὸς προέγνω καὶ πάνυ ἄν ραδίως περιγενέσθαι τὴν πόλιν Πελοποννησίων αὐτῶν τῷ πολέμῳ».

II, 65, 10-13

[δέκα μὲν ἔτη ἀντεῖχον Haack, Hude; cf. Ισοκράτης, Παναθηναϊκός, §57; XVIII, §47; Ξενοφών, Ελληνικά, ii, 4, 21 : τρία etc. Codd.: ὀκτώ etc. Aem. Mueller].

[«αυτοὶ δὲ [sc. οἱ πολιτικοί] που ἦλθαν μετὰ [sc. τον Περικλή], ὄντας μάλλον ἴσοι μεταξύ τους και ορεγόμενοι να γίνει ο καθένας τους πρώτος, στράφηκαν στο να πολιτεύονται ἔτσι ὥστε να εἶναι ευχάριστοι στον Δῆμο και να του παραδίδουν [την οδήγηση της Πολιτείας]. Από αυτά [sc. ἀπὸ αὐτὴν τὴ διαγωγή], ὅπως συμβαίνει μάλιστα σε μεγάλη πόλη που ἔχει Imperium (Αρχή), ἔγιναν πολλά ἄλλα σφάλματα και η Σικελική εκστρατεία, η οποία δεν ἦταν τόσο σφάλμα εκτίμησης ως προς το μέγεθος και τὴ δύναμη αὐτῶν ἐναντίον των οποίων ἐξεστράτευσαν, ὅσο ὅτι, μη λαμβάνοντας οἱ ἀποστείλαντες τὴν ἐκστρατεία τις κατάλληλες ἀποφάσεις για τους ἀποσταλέντες, ἀλλὰ ἀποφασίζοντας σύμφωνα με τις προσωπικές διαβολές που γίνονταν με στόχο ποιος θα φανεῖ να προστατεύει τον Δῆμο, και ἐστόμωναν τὰ πράγματα τῆς στρατιάς και τότε για πρώτη φορά συνταράχτηκε η ἐσωτερική κατάσταση. Ἐχοντας δε ἀπωλέσει στη Σικελία τὴ λοιπὴ ἐκστρατευτικὴ παρασκευὴ και τὸ μεγαλύτερο μέρος του ναυτικού, και με τὴ στάση να ἔχει ἤδη ἐκδηλωθεῖ στην πολιτεία, ὅμως για δέκα μὲν ἀκόμη ἔτη ἀντεχαν και ἀντεπεξέρχονταν και ἐναντίον των προηγούμενων ἐχθρῶν και μαζί με αὐτοὺς ἐπιπλέον ἐναντίον των ἀφιγμένων ἀπὸ τὴ Σικελία και ἐναντίον

των περισσότερων Συμμάχων που είχαν αποστατήσει, και ύστερα εναντίον του Κύρου του Βασιλικού Υιού που προσετέθη, ο οποίος παρείχε χρήματα στους Πελοποννησίους για την κατάρτιση ναυτικού – και δεν υποχώρησαν πριν καταστραφούν σκοντάφτοντας οι ίδιοι στις προσωπικές διαφορές τους. Τόσο πολύ αποδείχθηκαν όντως αληθινοί οι λόγοι για τους οποίους ο Περικλής προέγνωσε ότι και πολύ ευχερώς η πόλη θα υπερίσχυε των ιδίων των Πελοποννησίων στον Πόλεμο»].

Εδώ τελειώνει το εγκώμιο του Περικλέους. Είναι σημαντικό ότι είναι πιο μετρημένο από εκείνο του Θεμιστοκλέους. Και αναφέρεται κυρίως και πρωτίστως στη Στρατηγική που εξέθεσε διεξαγωγής του Πολέμου. Πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι ενώ εκ πρώτης όψεως δεν φαίνεται πιο καθαρή παραβίαση του τρίτου στρατηγικού άξονα του Περικλή («να μην υπερεκταθεί η Αθήνα προσπαθώντας να διευρύνει την Αρχή ενώ ταυτόχρονα διεξάγει τον Πόλεμο») από αυτή την ίδια τη Σικελική Εκστρατεία, εντούτοις ο Θουκυδίδης δεν θεωρεί την Εκστρατεία αυτή ως στρατηγικό λάθος, αντιθέτως πιστεύει ότι μπορούσε να οργανωθεί ώστε να επιτύχει. Η λύση του αινίγματος, περί το οποίο πολλά τυρβάζουν οι νεωτερικοί Ευρωπαίοι ανοηταίνοντες, έγκειται στο ότι η Σικελική Εκστρατεία δεν ήταν άλλος, αλλότριος και χωριστός πόλεμος από τον Πελοποννησιακό αλλά ένα άλλο θέατρο επιχειρήσεων του ίδιου πολέμου με τον ίδιο στρατηγικό στόχο: την κατά κράτος ήττα της Σπάρτης και της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.

Αλλά η διαλεύκανση της Θουκυδίδειας ετυμηγορίας για την αποτυχία μιας εκστρατείας προορισμένης κατά τη φύση των πραγμάτων να επιτύχει, όπως και ενός πολέμου πεπρωμένου κατά το Άνυσμα της

Ιστορίας να κερδηθεί, δεν τελειώνει εδώ. Στο Έκτο και Έβδομο βιβλίο της Συγγραφής μας δώρισε ο μεγαλύτερος ιστορικός μια αποκαλυπτική περιγραφή και ανάλυση της Σικελικής Εκστρατείας.

Μετά τον θάνατο του Περικλή αρχηγός της φιλοπόλεμης Δημοκρατικής Παράταξης στην Αθήνα αναδείχθηκε ο Κλέων, ενώ η Ολιγαρχική Παράταξη άρχισε να συνέρχεται από το βαρύ πλήγμα και την πρακτική εξαφάνιση που υπέστη με τη δημιουργική πολιτική του Περικλή, και να παίζει ρόλο στα πράγματα του Imperium υπό τη μετριοπαθή ηγεσία του Κριτία. Το 422 π.Χ. χάνει τη ζωή του ο Κλέων (είχε για πολλοστή φορά εκλεγεί στρατηγός) σε μάχη παρά την Αμφίπολη στη Χαλκιδική. Η φιλολακωνική γραμμή της ολιγαρχικής παράταξης επικρατεί και συνάπτεται η Νικίειος Ειρήνη, 421 π.Χ.

Τη Θεμιστόκλειο Στρατηγική Ισχύος και Διαστολής της Αρχής αναλαμβάνει ο Αλκιβιάδης, γόνος της περιβόητης και πανίσχυρης οικογένειας των Αλκμαιονιδών και συγγενής του Περικλή. Από το 420 π.Χ. εκλέγεται κάθε χρόνο Στρατηγός. Εργάζεται διπλωματικά για να διασπάσει την Πελοποννησιακή Συμμαχία δημιουργώντας ζώνη Αθηναϊκής επιρροής, Άργος – Μαντινεία – Ήλις, ήδη από το 420 π.Χ., την επομένη των Συνθηκών με τη Σπάρτη. Στον πολιτικό τομέα επιτυγχάνει να αναγραφεί αμέσως μετά στη Στήλη με τη Νικίειο Συνθήκη ότι η Σπάρτη δεν τήρησε τους όρκους (419 π.Χ.). Ακολουθούν στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο. Ο Αλκιβιάδης είναι ο ιθύνων νους, το mastermind, για την περιβόητη μάχη της Μαντινείας (περί τον Αύγουστο του 418 π.Χ., όπου λίγο έλειψε να κατατροπωθεί το αήττητο του Σπαρτιατικού πεζικού σε μάχη εκ παρατάξεως μεταξύ Σπαρτιατών και Συμμάχων τους από το ένα μέρος και Άργους, Μαντινείας και Αθηναϊκού σώματος από το άλλο. Αυξάνει το εύρος της αντισπαρτιατικής Πελοποννησιακής ομάδας.

Ο Αλκιβιάδης ήταν ο νους και η ψυχική της Σικελικής Εκστρατείας. Αφορμή παρέσχε το ότι οι Εγεσταίοι (πόλη της Δυτικής Σικελίας) και φυγάδες από τους Λεοντίους (στο κέντρο της Ανατολικής Σικελίας) ζήτησαν Αθηναϊκή βοήθεια για να αντιμετωπίσουν την ηγεμονική πολιτική των Συρακουσών επί των ανεξάρτητων Σικελικών πόλεων. Το Σικελικό ζήτημα είχε εκραγεί και κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης του Πελοποννησιακού Πολέμου (η Δεκαετία, 431-421 π.Χ., μέχρι τη Νικίειο Ειρήνη), και οδήγησε τότε σε περιορισμένη Αθηναϊκή παρέμβαση στη νήσο (427 π.Χ.).

Όπως για την κήρυξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, έτσι και εδώ ο Θουκυδίδης διακρίνει αφορμή και πραγματική αιτία. Ο Αλκιβιάδης, στον λόγο του στην Εκκλησία του Δήμου (VI, 16-18), όπου συζητούνται τα της Εκστρατείας, αναφέρει ρητά τον στρατηγικό στόχο και τις συνθήκες που καθιστούν ευχερέστερη την επικράτηση στη νήσο ενώ ελαχιστοποιούν τον κίνδυνο από το άνοιγμα ενός νέου θεάτρου πολεμικών επιχειρήσεων μακράν του Ελλαδικού κορμού. Τονίζει το ακατάστατο των συσχετισμών μεταξύ των πόλεων της Σικελίας, την κοινωνική, πολιτειακή και πολιτική ρευστότητα στο εσωτερικό της κάθε μιας από αυτές (και ιδίως αυτήν των Συρακουσών, της ισχυρότερης μεταξύ αυτών) και τη συνεπακόλουθη αδυναμία τους να συντονισθούν για να αποτρέψουν την Αθηναϊκή εκστρατεία συν το γεγονός της παρουσίας αυτοχθόνων βαρβαρικών φυλών Σικανών και Σικελών που μισούν τις Συρακούσες ιδίως ως αιτία παραγκωνισμού και εκμετάλλευσής τους (VI, 17, 2-6).

Επιπλέον, πραγματικός κίνδυνος να εκμεταλλευτούν την αποστολή μεγάλου εκστρατευτικού σώματος στη Σικελία οι Λακεδαιμόνιοι δεν υφίσταται. Να επιτεθούν στην Αττική μπορούν έτσι κι αλλιώς, τώρα μάλιστα που στην ουσία έχει καταλυθεί η Νικίειος Ειρήνη. Αλλά αυτό το αντιμετωπίζουμε, παρατηρεί, με την Περίκλειο Στρατηγική. Δεν δίνουμε μάχη εκ παρατάξεως αλλά αντιμετωπίζουμε την εισβολή

αμυντικά. Επικεντρωνόμαστε στη ναυτική ισχύ την οποία συνεχώς πρέπει να αυξάνουμε. Έτσι συνετέθη και αναπτύχθηκε η Αρχή μας: οι πατέρες μας πολέμησαν μακροχρόνιο διπλό πόλεμο ταυτόχρονα κατά της Περσικής Αυτοκρατορίας και της Σπαρτιατικής Συμμαχίας και έτσι ανδρώθηκε το Αθηναϊκό Imperium (VI, 17, 7-8). Πρέπει λοιπόν να δώσουμε τη βοήθεια που οι Σικελικές πόλεις μας ζητάνε, είναι και δίκαιο και ωφέλιμο (VI, 18, 1). Και ακολουθεί η διατύπωση μιας μεγάλης στρατηγικής αρχής από τον Αλκιβιάδη:

«τὴν τε ἀρχὴν οὕτως ἐκτησάμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι ἤρξαν, παραγιγνόμενοι προθύμως τοῖς αἰεὶ ἢ βαρβάροις ἢ Ἑλλησιν ἐπικαλουμένοις, ἐπεὶ, εἴ γε ἡσυχάζοιμεν πάντως ἢ φυλοκρῖνοῖμεν οἷς χρεῶν βοηθεῖν, βραχὺ ἂν τι προσκτώμενοι αὐτῇ περὶ αὐτῆς ἂν ταύτης μᾶλλον κινδυνεύοιμεν. τὸν γὰρ προύχοντα οὐ μόνον ἐπιόντα τις ἀμύνεται, ἀλλὰ καὶ ὅπως μὴ ἔπεισι προκαταλαμβάνει. καὶ οὐκ ἔστιν ἡμῖν ταμιεύεσθαι ἐς ὅσον βουλόμεθα ἄρχειν, ἀλλὰ ἀνάγκη, ἐπειδήπερ ἐν τῷδε καθίσταμεν, τοῖς μὲν ἐπιβουλεύειν, τοὺς δὲ μὴ ἀνιέναι, διὰ τὸ ἀρχθῆναι ἂν ὑφ' ἑτέρων αὐτοῖς κίνδυνον εἶναι, εἰ μὴ αὐτοὶ ἄλλων ἄρχοιμεν. καὶ οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκεπτέον ὑμῖν τοῖς ἄλλοις τὸ ἡσυχον, εἰ μὴ καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ἐς τὸ ὁμοῖον μεταλήψεσθε» (VI, 18, 2-3).

[«Και την Αρχή με αυτόν τον τρόπο αποκτήσαμε και εμεῖς και ὅσοι ἄλλοι ἄσκησαν Imperium, με το να προσφερόμαστε πρόθυμα σε ὅποιους κάθε φορά μας καλούσαν σε βοήθεια είτε βαρβάρους είτε Ἕλληνες. Επειδή αν εν πάση περιπτώσει ησυχάζουμε ή διακρίνουμε μετ' επιστάσεως ποιους πρέπει να βοηθούμε [και ποιους όχι], τότε προσθέτοντας λίγο [μόνο] στην Αρχή διακινδυνεύουμε περισσότερο αυτήν την ίδια [στην ολότητά της]. Γιατί αυτόν που προέχει δεν αμύνεται κανείς μόνον όταν επιτίθεται, αλλά και τον προλαβαίνει για να μην επιτεθεί. Και δεν υπάρχει για μας η δυνατότητα να λογαριάζουμε πόσο θέλουμε να εκτείνεται η Αρχή μας, αλλά είναι ἀνάγκη, αφού έχουμε ἔλθει

ως αυτό το σημείο, για τους μεν να σχεδιάζουμε υποταγή και στους δε να μη χαλαρώνουμε τον έλεγχο, γιατί ο κίνδυνος για μας είναι να υποταγούμε σε άλλους αν δεν κυριαρχήσουμε επί άλλων. Και η σκέψη για ησυχία δεν πρέπει να έχει την ίδια βάση σε σας με τους άλλους [λαούς], αν δεν θα μετέχετε και στον ίδιο τρόπο και επίπεδο διαβίωσης»].

Πρόκειται για την αρχή της αριστείας, για το αγωνιστικό ιδεώδες της ζωής, μεταφερόμενο από τα άτομα στις πόλεις, τις κοινωνίες και τα κράτη ως ολότητες. Η Στρατηγική προβολή είναι αποκαλυπτική. Η Αρχή απαιτεί συνεχή προσπάθεια εμβάθυνσης και διεύρυνσης. Κάθε χαλάρωση της δράσης προς την επιβαλλόμενη κατεύθυνση είναι αιτία καταστροφής. Και η «ησυχία» δεν είναι για τους πρώτους. (Βέβαια και αυτό ακόμη είναι ρητορικό. Η ησυχία δεν είναι για κανένα, αφού σημαίνει αρχή φθοράς και καθόδου. Αλλά είναι θέμα διαβάθμισης και σχετικό).

Πώς ακριβώς εξειδικεύεται αυτή η γενική αρχή της Στρατηγικής Αυξανόμενης Ισχύος και Μεγέθυνσης του Imperium στην περίπτωση της Σικελικής Εκστρατείας των Αθηνών, μας το εξηγεί ο ίδιος πάλι ο αρχιτέκτων της, ο Αλκιβιάδης, στον λόγο του αυτή τη φορά προς τους Σπαρτιάτες, όταν αυτομόλησε μετά την ανάκλησή του από τη στρατηγία της εκστρατείας.

«ἐπλεύσαμεν ἐς Σικελίαν πρῶτον μὲν, εἰ δυναίμεθα, Σικελιώτας καταστρεψόμενοι, μετὰ δ' ἐκείνους αὐθις καὶ Ἰταλιώτας, ἔπειτα καὶ τῆς Καρχηδονίων ἀρχῆς καὶ αὐτῶν ἀποειράσοντες. εἰ δὲ προχωρήσειε ταῦτα ἢ πάντα ἢ καὶ τὰ πλείω, ἤδη τῇ Πελοποννήσῳ ἐμέλλομεν ἐπιχειρήσειν, κομίσαντες ξύμπασαν μὲν τὴν ἐκεῖθεν προσγενομένην δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, πολλοὺς δὲ βαρβάρους μισθωσάμενοι καὶ Ἰβηρας καὶ ἄλλους τῶν ἐκεῖ ὁμολογουμένως νῦν βαρβάρων μαχιμωτάτους, τριήρεις τε πρὸς ταῖς ἡμετέραις πολλὰς ναυπηγησάμενοι, ἐχούσης τῆς Ἰταλίας ξύλα ἄφθονα, αἷς τὴν Πελοπόννησον περίξ πολιορκοῦντες καὶ τῶ πεζῶ ἅμα ἐκ γῆς ἐφορμαῖς τῶν πόλεων τὰς μὲν βίᾳ λαβόντες, τὰς δ' ἐντειχισάμενοι

ράδιως ἠλπίζομεν καταπολεμήσειν καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τοῦ ξύμπαντος Ἑλληνικοῦ ἄρξειν. χρήματα δὲ καὶ σῖτον, ὥστε εὐπορώτερον γίγνεσθαι τι αὐτῶν, αὐτὰ τὰ προσγενόμενα ἐκείθεν χωρὶά ἔμελλε διαρκῆ ἄνευ τῆς ἐνθένδε προσόδου παρέξειν. Τοιαῦτα μὲν περὶ τοῦ νῦν οἰχομένου στόλου παρὰ τοῦ τὰ ἀκριβέστατα εἰδότος ὡς διανοήθημεν ἀκηκόατε· καὶ ὅσοι ὑπόλοιποι στρατηγοί, ἦν δύνωνται, ὁμοίως αὐτὰ πράξουσιν» (VI, 90, 2 – 91, 1).

[«Κάναμε την εκστρατεία στη Σικελία, πρώτον μεν, αν μπορούσαμε, για να υποτάξουμε τους Σικελιώτες, μετά δε από αυτούς πάλι Ιταλιώτες, έπειτα να δοκιμάσουμε [να υπερτερήσουμε] και της Καρχηδονιακής Ηγεμονίας και αυτών των Καρχηδονίων. Αν δε προχωρούσαν αυτά ή όλα ή τα περισσότερα, ήδη τότε επρόκειτο να στραφούμε κατά της Πελοποννήσου, μεταφέροντας όλη την προστεθείσα δύναμη των Ελλήνων από εκεί, μισθώνοντας και πλήθος βαρβάρων από τους Ίβηρες και τους άλλους που θεωρούνται μαχιμότατοι, έχοντας ναυπηγήσει και πολλές επιπρόσθετες τριήρεις επιπλέον των δικών μας, αφού η Ιταλία παρέχει άφθονη ξυλεία, με τις οποίες πολιορκώντας γύρω-γύρω από τη θάλασσα την Πελοπόννησο, και ταυτόχρονα επιτιθέμενοι με το πεζικό δια ξηράς κατά των πόλεων της και άλλες εξ αυτών καταλαμβάνοντας με βία, άλλες εντειχίζοντας [αποκλείοντάς τις με οχυρωματικά έργα πέριξ], πιστεύαμε ότι εύκολα θα καταπολεμήσουμε και εν συνεχεία θα εξουσιάσουμε όλο το Ελληνικό σύστημα [η Αρχή μας θα συμπεριλάβει κάθε Ελληνική πόλη]. [Τα αναγκαία] χρήματα δε και τροφές για να είναι ευπορότερη η πραγμάτωση αυτών των στόχων μας, επρόκειτο να παράσχουν διαρκώς αυτές οι ίδιες οι περιοχές που θα υποτάσσαμε, χωρίς ανάγκη δαπάνης από εδώ. Ότι τέτοια σκεφτήκαμε [τέτοια στρατηγική σκέψη υιοθετήσαμε] για την ήδη πραγματοποιηθείσα Εκστρατεία μάθατε τώρα από αυτόν που γνωρίζει επακριβώς τα

πράγματα. Και οι στρατηγοί που έχουν μείνει τώρα με τον Στρατό, [μετά την απομάκρυνσή μου] παρόμοια αυτά θα κάνουν, αν δυνηθούν»].

Ο Αλκιβιάδης δηλώνει ότι ήταν ο συλλήπτωρ της στρατηγικής ιδέας («ό ακριβέστατα είδώς»). Στη στρατηγική αυτή ήταν φυσικά απόλυτα αντίθετη η Ολιγαρχική Παράταξη. Για αυτήν το Ελληνικό Σύστημα απαιτούσε για την ευστάθειά του (που για αυτήν εσήμαινε τη διατήρηση της παλαιάς «αριστοκρατικής» τάξης) τις Δυο συμπληρωματικές Κεφαλές της Αθήνας και της Σπάρτης. Η ύπαρξη του Διπολικού συστήματος εξασφάλιζε στους Ολιγαρχικούς τη δυνατότητα μεγαλύτερης επιρροής στα πράγματα και την πολιτική των Αθηνών. Αισθανόντουσαν περισσότερο «απαραίτητοι».

Ο Νικίας αγωνίστηκε να μη γίνει η Εκστρατεία. Χρησιμοποίησε ίσα και πλάγια μέσα. Στην πρώτη Εκκλησία του Δήμου (VI, 8, 1-2) που ασχολήθηκε με το Σικελικό θέμα μετά την άφιξη των πρέσβων από την Εγέστα και άλλα μέρη της Σικελίας και την επιστροφή των Αθηναίων πρέσβων που είχαν σταλεί εκεί, ελήφθη η απόφαση να γίνει η εκστρατεία, ορίσθηκε δε να ηγηθούν τρεις «Στρατηγοί αυτοκράτορες», ο Αλκιβιάδης, ο Νικίας και ο Λάμαχος. Η εντολή στους Στρατηγούς είναι ευρύτατη και δίδεται με ακρίβεια από τον Θουκυδίδη: «...βοηθούς [*sc. τους Στρατηγούς*] μὲν Ἐγεσταίοις πρὸς Σελινουντίους, ξυγκατοικίσαι δὲ καὶ Λεοντίνους, ἦν <τέ> τι περιγίγνηται αὐτοῖς τοῦ πολέμου, καὶ τᾶλλα τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ πράξαι ὅπη ἂν γινώσκωσιν ἄριστα Ἀθηναίοις» [VI, 8, 2]. Ορίστηκε δεύτερη Εκκλησία μετά πενθήμερο για να συζητήσει τα προπαρασκευαστικά της Εκστρατείας. Ο Νικίας επιχειρεί να μεταστρέψει τη συζήτηση σε επανεξέταση του όλου θέματος περί του συμφέροντος ή όχι της Εκστρατείας [VI, 8, 3-14]. Ζητεί μάλιστα από τον Πρόεδρο της Συνέλευσης (τον «Πρύτανη») να θέσει πάλι αντιδιαδικαστικά σε ψηφοφορία το ίδιο θέμα.

Ο Αλκιβιάδης αποδέχεται την πρόσκληση και επιχειρηματολογεί εκ νέου υπέρ της εκστρατείας [VI, 16-18]. Όταν η Εκκλησία του Δήμου εκ νέου ενέκρινε πιο αποφασιστικά το σχέδιο του Αλκιβιάδη για την πραγματοποίηση της Εκστρατείας, ο Νικίας, εφαρμόζοντας συνηθισμένη τακτική του, προσπάθησε να φοβίσει τους Αθηναίους τονίζοντας το μέγεθος του έργου και υπερτονίζοντας τους κινδύνους του (VI, 19, 2-23). Το εγχείρημα ωδήγησε στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό που επεδίωκε (όπως και στην περίπτωση της αντιπαράθεσής του με τον Κλέωνα στην υπόθεση της Πύλου το 425 π.Χ.) Αντί να αποτρέψει από την Εκστρατεία με αυτή τη μέθοδο τους πολίτες, τόνισε την αποφασιστικότητά τους: «*ἐνέπεσε ἔρως*» για την εκστρατεία (VI, 24, 1-4, ο «*ἔρως*» στην §3). Του ζητήθηκε να αφήσει άμεσα τις περιστροφές και να προτείνει ευθέως ποιο νομίζει ότι χρειάζεται να είναι το μέγεθος του Εκστρατευτικού Σώματος (VI, 25, 1). «*Ἄκων*» ο Νικίας ζήτησε μια Αρμάδα: τουλάχιστον 100 Αθηναϊκές τριήρεις, μέγα πλήθος μεταγωγικών πλοίων, συμπληρωματική μοίρα από συμμαχικά πλοία, συνολικά τουλάχιστον 5000 οπλίτες και ανάλογο αριθμό τοξοτών, σφενδονητών, άλλων ελαφρών οπλισμένων και βοηθητικών (VI, 25, 2).

Χωρίς να ανασχεθεί από τον όγκο του εγχειρήματος η Εκκλησία του Δήμου ψήφισε μια μνημειώδη απόφαση: έδωσε απόλυτη εξουσία στους τρεις Στρατηγούς της εκστρατείας να καθορίσουν κατά την κρίση τους ό,τι έχει σχέση με το Εκστρατευτικό Σώμα: «*ἀκούσαντες δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐψηφίσαντο εὐθύς αὐτοκράτορας εἶναι καὶ περὶ στρατιᾶς πλήθους καὶ περὶ τοῦ παντὸς πλοῦ τοὺς στρατηγούς πράσσειν ἢ ἂν αὐτοῖς δοκῆ ἄριστα εἶναι Ἀθηναίοις*» (VI, 26, 1). Και άρχισε με κάθε ζήλο η προπαρασκευή της Εκστρατείας (VI, 26, 2).

Η Εκκλησία του Δήμου εναπόθεσε τη δικαιοδοσία για τον εντελή και αποτελεσματικό συνολικό και επιμέρους σχεδιασμό της Εκστρατείας στο συμβούλιο των Τριών Στρατηγών Αυτοκρατόρων. Άρα η ορθή ή

εσφαλμένη εκτίμηση των Αθηναίων για το μέγεθος και τις δυσκολίες του έργου, μπορεί να έχει σημασία για τη λήψη της απόφασης διενέργειας της Εκστρατείας αλλά δεν έχει καμία σχέση με την αποτυχία της. Η επιτυχία ή αποτυχία της εξηράτο απολύτως από τα στρατηγικά σχέδια και τους τακτικούς χειρισμούς των Στρατηγών. Αυτό το τονίζω γιατί πολύ μελάνι έχει χυθεί από την Ευρωπαϊκή Σύγχυση για την εισαγωγή του Έκτου Βιβλίου του Θουκυδίδη, όπου επισημαίνεται η άγνοια των πολλών για το μέγεθος της Σικελίας, για το πλήθος των Ελλήνων και βαρβάρων κατοίκων της και για το γεγονός ότι αναλάμβαναν οι Αθηναίοι πόλεμο όχι υποδεέστερο από εκείνον εναντίον των Πελοποννησίων (VI, 1). Αυτό έχει φθάσει να θεωρηθεί από τη Νεωτερική άνοια του Υποκειμένου ως (έμμεση!) καταδίκη της λογικής της εκστρατείας από τον Θουκυδίδη. Ματαιότητες των θολών μυαλών από τις ομίχλες του μη-Οντος.

Πρώτον, με το να έχουν οι Στρατηγοί την απόλυτη εξουσία στον σχεδιασμό και εκτέλεση της Σικελικής Εκστρατείας, χωρίς όρια και χωρίς ανάγκη αναφοράς στην Εκκλησία του Δήμου για επικύρωση των σχετικών αποφάσεων του Συμβουλίου των Στρατηγών, εξαφανίζεται ολοσχερώς και εξαρχής το νεωτερικό πρόβλημα. Όσες φορές ζήτησαν οι Στρατηγοί αργότερα συμπληρωματικές Δυνάμεις, παρασχέθηκαν αφειδώς. Η αποτυχία της Σικελικής Εκστρατείας είναι αποκλειστική ευθύνη των Στρατιωτικών Διοικητών.

Η Ευθύνη της Εκκλησίας του Δήμου ευρίσκεται αλλού. Εντοπίζεται ακριβώς στο ποιοι είναι οι Στρατηγοί Αυτοκράτορες.

Ανέλυσα παραπάνω τη γενική γνώμη του Θουκυδίδη για τη Σικελική Εκστρατεία, όπως εκτίθεται στην κρίση του για τον Περικλή. Η αποτυχία της Εκστρατείας δεν οφειλόταν σε λάθος ως προς τη Δύναμη των Σικελιωτών, αλλά σε συγκεκριμένα σφάλματα που έγιναν στην Αθήνα και σχέση είχαν με τις πολιτικές αντιπαλότητες και τις «διαβολές» που χρησιμοποιήθηκαν για πολιτική υπερίσχυση (II, 65, 11).

Τι ακριβώς εννοεί ο Θουκυδίδης μας το εξηγεί η ιστορία των γεγονότων που καταγράφει και η ειδική κρίση και εκτίμησή του για τον Αλκιβιάδη.

Ο Αλκιβιάδης ήταν η Ψυχή και ο Νους γενικά της Στρατηγικής Υπερίσχυσης της Αθήνας και ειδικά της σύλληψης της Μεγάλης Αρμάδας στα πλαίσια της Στρατηγικής αυτής Αρχής. Η αντίδραση της ολιγαρχικής παράταξης ήταν ολοκληρωτική, ριζική και χωρίς όρια.

Ενώ οι προπαρασκευές για τον έκπλου της Αρμάδας έβαιναν σύντονα και με ακμαιότατο ηθικό, συνέβη σε μια νύκτα να ακρωτηριασθούν οι διάσπαρτες σε όλη την Αθήνα μπροστά από σπίτια και σε ιερά Ερμές, στήλες λίθινες ορθογώνιες με πρόσωπο και εντεταμένα αιδοία [VI, 27, 1-2. Ο Θουκυδίδης ομιλεί για αποκοπή ή παραμόρφωση του προσώπου: «περικόπησαν τὰ πρόσωπα». Πιθανότατα επρόκειτο για ακρωτηριασμούς των φαινομένων άκρων, προσώπου και αιδίου. Έτσι μαρτυρεί ο Πausanias ο Αττικιστής Fr. 70 Erbse. Σχόλια εις Θουκυδίδη VI, 27, 1. Σχόλια εις Αριστοφάνους *Λυσιστράτη*, 1094. Cf. Φιλόχορος FHG I 402 fr. 110].

Ταραχή επικράτησε. Οι Αθηναίοι ήσαν άκρως παραδοσιακοί στα θρησκευτικά ζητήματα ή, σωστότερα, στην αίσθηση του ιερού. Η περικοπή των Ερμών θεωρήθηκε ως κακός οϊωνός για την Εκστρατεία αλλά η θρησκευτική ανησυχία τεχνηέντως συνδυάστηκε με υποψία πολιτειακής ανατροπής, με επιχειρούμενη κατάλυση της Δημοκρατίας. Το ζήτημα στράφηκε πολιτικά κατά του Αλκιβιάδη. Στις σύντονες έρευνες για αποκάλυψη των ενόχων παρουσιάζονται μερικοί μέτοικοι και ακόλουθοι που δεν δήλωσαν μεν τίποτα για το συγκεκριμένο ζήτημα, αλλά μίλησαν για περικοπές κάποιων αγαλμάτων που είχαν γίνει παλαιότερα από νεαρούς υπό την επήρεια οίνου με παιγνιώδη διάθεση και επίσης για εξώρρηση των μυστηρίων σε ιδιωτικές οικίες. Κάπου ενέπλεκαν και τον Αλκιβιάδη.

Είναι φανερή η σαθρότητα και το δόλιο των συσχετισμών αφενός μεταξύ του μείζονος και συστηματικού έργου των Ερμοκοπιδών τις παραμονές της αναχώρησης της Αρμάδας από τη μια μεριά και των νεανικών μεμονωμένων παιδιών από την άλλη – και μεταξύ των υποθέσεων αυτών και της εμπλοκής του Αλκιβιάδη αφετέρου. Επρόκειτο για συνομωσία κύκλων της Ολιγαρχικής παράταξης εναντίον του αρχηγού της Δημοκρατικής παράταξης και εκπροσώπου της δυναμικής Στρατηγικής συνολικής Υπερίσχυσης και επέκτασης του Αθηναϊκού Imperium. Αυτό ακριβώς είναι και το βεβαιούμενο υπό του Θουκυδίδη:

«καὶ αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι ἐμποδῶν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προεστάναι, καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἐμεγάλυνον καὶ ἐβόων ὡς ἐπὶ δήμου καταλύσει τά τε μυστικὰ καὶ ἡ τῶν Ἑρμῶν περικοπὴ γένοιτο καὶ οὐδὲν εἴη αὐτῶν ὃ τι οὐ μετ' ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν» (VI, 28, 2).

[Αυτό το χωρίο εξηγεί ακριβώς τι εννοούσε συγκεκριμένα ο Θουκυδίδης με τις γενικές διατυπώσεις στο προαναφερθέν II, 65].

Στα τεκταινόμενα ο Αλκιβιάδης απάντησε με πολιτική σύνεση. Απέκρουσε τις κατηγορίες αλλά ζήτησε επίμονα να κριθεί το θέμα πριν τον απόπλου της Αρμάδας, η οποία ήταν πλέον έτοιμη για αναχώρηση. Το σωστό για την πόλη ήταν, δήλωσε, να λήξει το θέμα πριν την Εκστρατεία, και αν βρεθεί ένοχος να τιμωρηθεί, αν αθώος να παραμείνει Στρατηγός Αυτοκράτωρ. Γιατί δεν είχε νόημα να παραμείνει στη θέση του, να αναχωρήσει η Αρμάδα και να είναι στόχος τέτοιων δυσφημιστικών διαβολών από τους πολιτικούς αντιπάλους του και να επικρέμονται τέτοιες κατηγορίες εναντίον του την στιγμή που διοικούσε την στρατιά και κατηύθυνε τον πόλεμο. Καλύτερα, υποστήριξε, να τον εκτελέσουν, αν

κριθεί ένοχος (η ποινή για τη φανέρωση και διαπόμπευση των Ελευσινίων Μυστηρίων ήταν κατά τους ιερούς νόμους ο θάνατος) [VI, 29, 1-2].

Αλλά οι πολιτικοί αντίπαλοί του («εχθρούς» του τους ονομάζει ο Θουκυδίδης) συνέχισαν τη συνομωσία τους. Εάν η διαδικασία για τις κατηγορίες κατά του Αλκιβιάδη διενεργείτο πριν την αναχώρηση του Στόλου, θα ήσαν παρόντες και ενεργοί όλοι οι οπλίτες, ναύτες και βοηθητικοί που μετείχαν στην εκστρατεία, πάντες κατά τεκμήριο ένθερμοι οπαδοί του Αλκιβιάδη και της συμφέρουσας για την πόλη δημόσια και προσοδοφόρου για τον καθένα ιδιωτικά Σικελικής πολεμικής επιχείρησης. Η παρουσία του Αλκιβιάδη τότε θα έκανε φανερή και την εξωτερική επιρροή του που είχε επιφέρει και τη συμμετοχή Αργείων και Μαντινέων στην Αθηναϊκή Εκστρατεία. Το κύρος, η αριστεία και η φυσική επιρροή του θα ήσαν εκτυφλωτικά παρόντα και ενεργά αν ο ίδιος ήταν στην πόλη. Με κάθε τρόπο ο Δήμος δεν θα «μαλακίζετο» λέει ο Θουκυδίδης.

Έβαλαν λοιπόν εγκάθετους πολιτικούς («άλλους ρήτορας ενιέντες») που υποστήριξαν υποκριτικά και απατηλά ότι δεν είναι στο εθνικό συμφέρον η καθυστέρηση του απόπλου του Στόλου από τον οποίο εξαρτώντο τα μέγιστα για τη χώρα. Και πρότειναν να φύγει ο Στόλος, να μείνει φυσικά Στρατηγός Αυτοκράτωρ ο Αλκιβιάδης. Και όταν λήξουν τα πράγματα και επιστρέψει, τότε να κριθεί ο ήρωας Στρατηγός εν τακταίς ημέραις. Το έκαναν αυτό

«βουλόμενοι εκ μείζονος διαβολῆς, ἦν ἔμελλον ῥᾶον αὐτοῦ ἀπόντος ποριεῖν, μετὰμεπτον κομισθέντα αὐτὸν ἀγωνίσασθαι».

Ἦθελαν να τον διαβάλλουν κατά την απουσία του και ενώ ύψιστο εθνικό συμφέρον διακυβευόταν, και να τον ανακαλέσουν ατιμωτικά μόλις δημιουργήσουν το περιβάλλον για την καταδίκη του (VI, 29, 3).

Πράγμα που έκαναν. Ο Αλκιβιάδης τότε αγνόησε την τυπική νομιμότητα, αυτομόλησε, πήγε στη Σπάρτη και κατάφερε καιρία

πλήγματα κατά της Αθηναϊκής υπόθεσης. Καταδικάστηκε στην Αθήνα ερήμην εις θάνατον. Αργότερα η Αθήνα εξετίμησε εκ νέου την αξία του, τον ανακάλεσε, τον αθώωσε, και ο Αλκιβιάδης έδωσε νέα ζωή και την ύστατη πνοή στα Αθηναϊκά πράγματα κατά την τελευταία περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Ο Αλκιβιάδης ήταν μεγάλη πολιτική και στρατιωτική προσωπικότητα του 5^{ου} αιώνα, δεύτερη μόνον σε σχέση προς τον Θεμιστοκλή. Ο Θουκυδίδης δεν ευρίσκεται σε συντονισμό προς τον ιδιωτικό χαρακτήρα αυτής της προσωπικότητας. Το αντίθετο μάλλον. Αναφέρει την υπερβολική και προκλητική επιδειξιμανία του Αλκιβιάδη, την ασέλγειά του, την πολυτέλεια της προβολής του στον δημόσιο χώρο, υπέρ τις δυνατότητες της προσωπικής του παρουσίας, την ανάγκη του προς προσπορισμό χρημάτων για να καλυφθεί αυτή η διαφορά. Διαγιγνώσκει ότι αυτός ο καταγιστικός άνδρας προκαλεί υποψίες φιλοτυραννίας λόγω του μεγέθους και της μεγαλοπρέπειας που συνοδεύει κάθε σκέψη και πράξη του, όσο και διεγείρει ενθουσιασμό που συνεπαίρνει με τον δυναμισμό της τελειότητάς του και των έμφυτων ικανοτήτων του. Αλλά ο Θουκυδίδης, παρά τα ιδιωτικά ελαττώματα, αναγνωρίζει στον Αλκιβιάδη την ισχυρότατη διεξαγωγή του πολέμου. Και θεωρεί ότι η Αθήνα απέτυχε επειδή (υπό την επήρεια των δολοπλόκων αντιπάλων του) δεν άφηνε τον Αλκιβιάδη να ηγηθεί της πόλης και του πολέμου όπως ο Περικλής στην εποχή του. Είναι συνταρακτική η διατύπωση του Θουκυδίδα.

«ἐνήγε δὲ προθυμότατα τὴν στρατείαν Ἀλκιβιάδης ὁ λεινίου, βουλόμενος τῷ τε Νικίᾳ ἐναντιοῦσθαι, ὧν καὶ ἐς τὰ ἄλλα διάφορος τὰ πολιτικὰ καὶ ὅτι αὐτοῦ διαβόλως ἐμνήσθη, καὶ μάλιστα στρατηγηῆσαί τε ἐπιθυμῶν καὶ ἐλπίζων Σικελίαν τε δι' αὐτοῦ καὶ ἀρχηδόνα λήψεσθαι καὶ τὰ ἴδια ἅμα εὐτυχήσας χρήμασί τε καὶ δόξῃ ὠφελήσειν. ὧν γὰρ ἐν ἀξιώματι ὑπὸ τῶν ἀστῶν, ταῖς ἐπιθυμίαις μείζουσιν ἢ κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν

ἐχρήτο ἔς τε τὰς ἵπποτροφίας καὶ τὰς ἄλλας δαπάνας· ὅπερ καὶ κάθειλεν ὕστερον τὴν τῶν Ἀθηναίων πόλιν οὐχ ἤκιστα. φοβηθέντες γὰρ οἱ πολλοὶ τὸ μέγεθος τῆς τε κατὰ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα παρανομίας ἔς τὴν δίαιταν καὶ τῆς διανοίας ὧν καθ' ἑν ἕκαστον ἐν ὄτῳ γίγνοιτο ἔπρασεν, ὡς τυραννίδος ἐπιθυμοῦντι πολέμιοι καθέστασαν, καὶ δημοσίᾳ κράτιστα διαθέντι τὰ τοῦ πολέμου ἰδίᾳ ἕκαστοι τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτοῦ ἀχθεσθέντες καὶ ἄλλοις ἐπιτρέψαντες οὐ διὰ μακροῦ ἔσφηλαν τὴν πόλιν».

VI, 15, 2-4

[Θα συνεχίσω το Α' Μέρος της έρευνας αυτής και στο επόμενο Κείμενο Σκέψης για το σεμινάριο της άλλης Πέμπτης.

Εν τω μεταξύ μπορείτε να συμβουλευτείτε δύο πυκνές μελέτες μου:

1/ *History and Theory of Geopolitical Dominance*, από Σεμινάριο που έδωσα στο Woodrow Wilson Center, Washington DC.

Ευρίσκεται ανηρτημένο στο site του Center, όπως επίσης και στο site του Ινστιτούτου, section "Research Projects", category "Geopolitics and the Vector of History: Unipolar Systems and World-Hegemony"

2/ *Athens Rome and the American Universal Imperium: Strategies of Unipolarity*.

Ευρίσκεται ανηρτημένο στο site του Ινστιτούτου μαζί με το παραπάνω.]

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ 10ο

Την Πέμπτη 31 Ιανουαρίου, στις 8.30 το βράδυ, θα συνεχίσουμε τον φετινό ΚΣΤ' Κύκλο των Σεμιναρίων Ιστορικοφιλοσοφικού Λόγου με την 10^η Συνάντησή μας.

Ξεκινώντας από την μεταφυσική και υπαρξιακή ανάλυση του χρόνου και της αιωνιότητας στην κλασική αρχαιότητα που αρχίσαμε την προηγούμενη Πέμπτη, θα επεξεργαστώ το θέμα σε περισσότερες διαστάσεις της κοσμικής ύπαρξης και θα αντιπαραβάλλω την βασική μορφή του Ελληνικού βιώματος χρονικής διάρκειας και αϊδίας ταυτότητας με τις βασικές δομές της Ευρωπαϊκής εμπειρίας ατέρμονης διάρκειας και του τέλους του χρόνου.

Στην θεματοποίηση του υπαρξιακού και μεταφυσικού προβλήματος θα βοηθήσει ο φιλοσοφικός στοχασμός του Heidegger

Ο τίτλος λοιπόν του Σεμιναρίου είναι κατά το πρόγραμμα

Φαινομενολογία του Όντος, 1:

Heidegger - το Dasein ως Μέριμνα και ως Χρονικότητα.

Οι συναντήσεις των Σεμιναρίων γίνονται κάθε Πέμπτη στις 8.30 το βράδυ, στην Αίθουσα Διαλέξεων του Μεγάρου Λόγου και Τέχνης, Πλατεία Γεωργίου Α', 2^{ος} όροφος.

Μετά την ομιλία ακολουθεί διεξοδική, ανοικτή συζήτηση.

Η είσοδος είναι ελεύθερη.